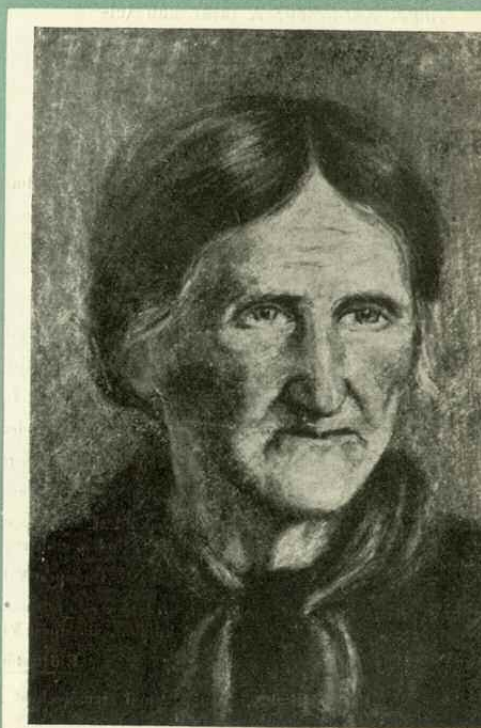

KALANGYA

DÉLVIDÉKI IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI: HERCEG JÁNOS

SZENTELEKY KORNÉL ÉS CSUKA ZOLTÁN ALAPÍTÁSA.

XI. év.

1942. december 15.

12. szám.

TARTALOM

<i>Herceg János</i> : Az író és az állam- térft — — — — — 527	<i>Csuka János</i> : A délvidéki magyar munkás útja — — — — — 551
<i>Bodroghy Szabolcs</i> : A bácskai szé- kelyek karácsonyi szokásai — — 530	<i>Kisbéry János</i> : A szegény ember élete Bácskában — — — — — 555
<i>Csuka Zoltán</i> : Menekvés a kedves- hez (vers) — — — — — 536	<i>Illés Sándor</i> : Egy bácskai magyar falu — — — — — 562
<i>Molter Károly</i> : Lombard-kölcsön (novella) — — — — — 537	<i>Csordás Nagy Dezső</i> : Házasság- törő (vers) — — — — — 565
<i>Illés Sándor</i> : Utazom (vers) — — 541	<i>Banó István</i> : Karácsonyi népszoká- sok Zentán — — — — — 565
<i>Majtényi Mihály</i> : Telepitések és juttatások Bácskában — — — — 542	<i>Herceg János</i> : A Délvidéki Szépmi- ves Céh szerepe — — — — — 568
<i>Hódsághy Béla</i> versei — — — — — 544	<i>Csuka Zoltán</i> : Téli látogatás Balázs G. Árpád műtermében — — — — 571
<i>Ángel Karlijcev</i> : A tatár kán (el- beszélés) — — — — — 545	<i>Könyvek</i> — — — — — 573
<i>Mérei Sándor</i> versei — 550, 561 és 572	

Cimlapképünk Balázs G. Árpád „Portrétanulmány Édesanyámról” pasztellje után készült.

(L. *Csuka Zoltán* cikkét a Képzőművészet rovatban)

K A L A N G Y A

A Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség irodalmi és kulturális szemléje

Megjelenik minden hó 15-én.

A szerkesztésért és kiadásért felel: *Blazsek Ferenc*, Ujvidék

Lapzártá minden hó elsején

Mindennemű kéziratot, képeket, ismertetésre szánt könyvet erre a címre küldjünk:

Herceg János, a Kalangya szerkesztője, Zombor, Városi könyvtár

Gépírással kéziratokat kérünk. A beküldött kéziratokat, képeket nem őrizzük meg és nem adjuk vissza.
Minden cikkért szerzője felel

Központi ügykezelés, Budapest VII., Baross tér 15 (Tel. 426-921)

Előfizetéseket, laprendeléseket, hirdeté-eket a központi ügykezelés vezetője, *Csuka Zoltán* címére kell
küldeni, Budapest VII., Baross tér 15.

Előfizetési árak:

Egész évre 12— pengő, jogi személyeknek 24— pengő. Egyes szám ára 1'40 pengő.

Az író és az államférfi

Most, hogy Antal István nemzetvédelmi-propaganda miniszter jóvoltából az írók megismerkedhettek az ország vezetőivel, kiderült, hogy a magyar író és államférfi között nem is olyan nagy a távolság, mint azt eddig hittük és bizonyos jelekből tapasztalni véltük. Kiderült, hogy a hatalom képviselői sokszor zárkóztak el az irodalomtól, mindig tisztában voltak annak jelentőségével, fontos szerepével és megbeszéltek talán akkor is, amikor a tételes törvényekre és a közállapotot védő rendelkezésekre hivatkozva lombjaikat ott megnyirbálni kénszerültek.

Ötvennégy író vett részt a lillafüredi

megbeszéléseken, és ha számban nem is, de irányában és színeiben ott volt az egész élő magyar irodalom. Ott voltak az urbánusok, a népiek, a katolikusok, a protestánsok, ott voltak Erdély, a Felvidék, a Dunántúl és a Délvidék irodalmának képviselői. Meggyőződhattunk róla, hogy a kormányzat nem egyes írók hangját akarja hallani ezekben a komoly időkben a nemzetünk jövőjét illető kérdésekben, hanem az egész irodalomét.

Nagy kár, hogy az írók alig juthattak szóhoz a meglepetéstől. Ugyanis Kállay miniszterelnök, Antal István, vitéz Szombathelyi vezérkari főnök és a többi előkelőség olyan tartalmas és ma-

A lillafüredi írói találkozóról. Az előtérben Kállay Miklós miniszterelnök Márai Sándorral beszélget. Középen a vendégláto házigazda, Antal István dr. nemzetvédelmi propagandaminiszter, mellette jobbra Voinovich Géza dr. a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára. Az előtérben jobbra Illyés Gyula Nyírő Józseffel beszélget.

gasszínvonalu beszédekben vázolták az író feladatát a háboruban, a nemzetnevelés és honvédelem kérdéseiben, hogy az íróknak a lényegyet erősebben érintő hozzászólásuk már nem is lehetett. Karácsony Sándor, Márai Sándor, Németh László és Féja Géza hozzászólásaiból alakult ki talán a legtisztábban a magyar irodalom állásfoglalása és mai helyzetképe. A többiek ugyyszólván kivétel nélkül részletkérdéseket boncolgattak és gyakran tévedtek a politika számukra bizonytalan terepére.

Mert, ha az államférfiak megbizonyították jártasságukat az irodalomban, az írók ilyen arányban nem tudták megmutatni politikai tájékozottságukat. S ez végeredményben örvendetes dolog. Ha az író teljes erejével szolgálja hivatását, nehézkes lesz a politikában. A politikus ezzel szemben csak akkor lehet rugalmas, látóköre akkor tágulhat, ha a teljes magyar életen — így az irodalmon is — rajta tartja tekintetét. Kiderült tehát, hogy a magyar irodalomnak hivatásukhoz hűen ragaszkodó munkásai vannak, a politikának pedig haladó, nagy műveltségű vezetői.

Hogy az írók és államférfiak között milyen teljes volt az összhang, azt legjobban megmutatja Kállay Miklós miniszterelnök beszéde, aki elismerte az irodalom szólás-szabadságának jogát és fájlalta azt a megkötöttséget, amelyben az írók élni és dolgozni kényyszerülnek.

„De ha visszanézünk egy kicsit a múltba, — mondotta a miniszterelnök, — akkor, ha országunk határain belül maradunk, azt látjuk, hogy a mi magyar irodalmunk mindig az ilyen megkötöttségek korszakában volt a legcsodálatra méltóbban nagy és erős. Olyankor, amikor küzdeni kellett a magyarságért, amikor magyarnak lenni áldozatot és szenvedési jelentett és csak nagyon-nagyon kevés érvényesülést. Ilyen időkben volt talán mindig a legnagyobb és legkülönb a magyar irodalom és a legrajongóbban szeretett és a legtisztultabb a magyar író egyénisége és típusa.”

„Most megint ilyen korban éltek ti,

magyar írók. Meg van kötve cenzurával és más sajtószabályokkal kezetek lábatok, de a guzt nem mi tettük rátok, hanem a megkötöttségeknek, a határozott célkitűzésekknek és irányoknak az a rendszere, melyben az egész mai világ él.”

„Ebben írónak lenni, ebben a csupa negatívumból álló világban tehetséggel, hittel, magyar szívvvel és lelkesedéssel pozitívumot teremteni: ez a legnagyobb és legnagyobb dicsőség, amely írónak, általában, elsősorban a magyar írónak adatott.”

„Ebben a sok háborus kényszerűségben, komplikáltságban, amelyben élünk, nektek azt a szerepet kell játszaniotok, amelyet a gőz játszik, ha össze van szorítva. A gőz ilyenkor erőt és lökést ad, energiát fejt ki, míg ha szabadon van, talán könnyen elillan és semmivé válik.”

„Ha valaha volt a magyar irodalomnak jelentősége, akkor most kell, hogy jelentősége legyen. Ezt ti vagytok hivatva megteremteni. S ha rájöttetek, hogy a magyarság az, ami összeköt benneteket, akkor dolgozzátok ki ennek a magyarságnak fogalmát magalokban és nájátok azt tovább az egész nemzetnek, hogy ezen az alapon a nemzeti magyarságnak — amelyre soha nagyobb szükség nem volt, mint éppen ma — ti legyetek a megfogalmazói. Azért tudtok írni, hogy írjátok meg, mit jelent magyarnak lenni.”

Az ötvennégy magyar író között bizonyosan egy sem volt, aki a miniszterelnök szavait már régtől fogva nem a köteleesség szavainak érezte volna. A magyar írónak akár európai iskolában tanulta erejét edzeni, akár a népből hozta fel tehetségével műveit, mindig éreznie kellett a magyar hivatás-tudatát. A magyar irodalomnak ez a nemzeti köteleesség-vállalás a legrégebb és legerősebb hagyománya.

De ezekhez a köteleességekhez talán mindenkinél hűebben ragaszkodik a kisebbbsegből hazatért magyar író. Ő érezte leginkább, hogy mit jelent az elnyoma-

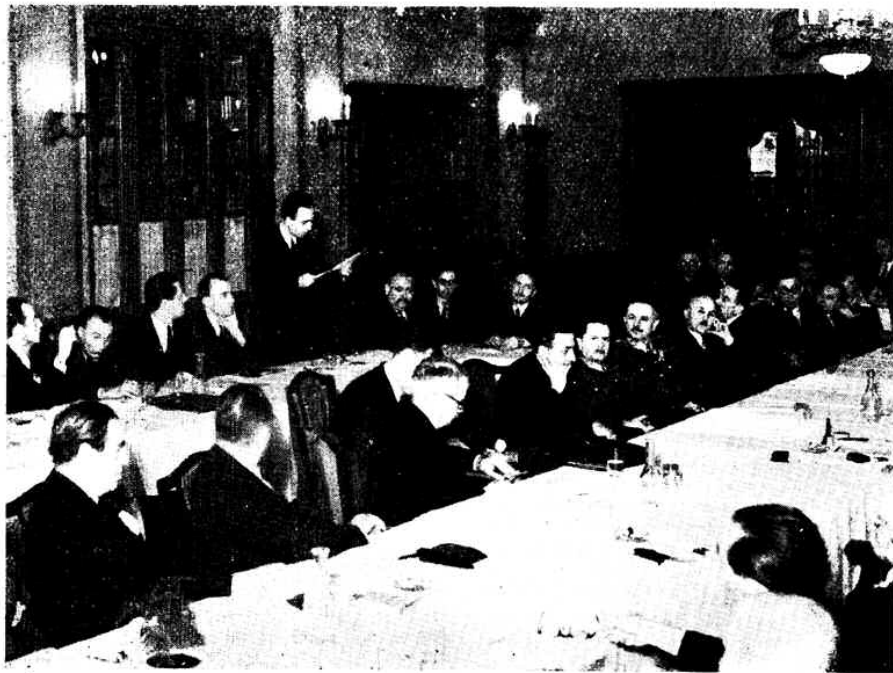
tás és ő látta legtisztábban az irodalom hatását a magyar népre. Amikor elhal-
kult, vagy teljesen elhallgatott a magyar
szó az iskolákban, amikor a színházból
kiűzték a magyar kultúra munkásait,
akkor az írónak kellett vigyázni arra a
szent tűzre, amely a nemzettől elszakadt
népet melengette: a magyar kultúra szent
tűzére. Nekünk kisebbségből hazatért
íróknak a nemzeti hivatástudat ápolása
már nem jelent erőpróbát. Mi tudjuk kö-
telességünket! Amíg a magyar katona
kint a fronton a hazát védi, addig mi
ittthon a béke megőrzésén fáradozunk.
Azt a lelki békét akarjuk megtartani,
amelynek — nemzetiségi vidéken élve —
a szentistváni gondolat adta meg az alap-
ját.

S hogy ebben a hitünkben a lilla-

füredi írói értekezlet megerősített ben-
nünket, ezért nemcsak a közvetlen, fi-
gyelmes vendégszerető házigazda, Antal
István érdemel köszönetet, hanem azo-
kon az államférfiakon és vezetőegyéni-
ségeken kívül, akik az értekezletet meg-
jelenésükkel megtisztelték, köszönetet
érdemelnék fegyelmezettségükért és a
megnyilatkozott kartársi szeretetért a
magyar írók is.

Biztos vagyok benne, hogy mindenki
megelégedve jött el Lillafüredről. A kor-
mány nem csatlakozott az irodalomban
és az írók boldogan vették tudomásul,
hogy a magyar nemzet és országunk jö-
vője érdekében politikusnak, katonának
és írónak egymás mellett van a helye.

Herceg János

A lillafüredi író-találkozózn Féja Géza hozzászól vitéz Szombathelyi Ferenc
vezérkari főnök előadásához. Fődtől balra Herceg János, folyóiratunk szer-
kesztője, jobbra Karácsony Sándor, Galyás Pál és Németh László.

A bácskai székelyek karácsonyi szokásai

Irta: Bodroghy Szabolcs

»A karácsonyest erős, mélyszínű finomsága abban van, hogy, minden hasonló mély fájdalomat iparkodik felszívni magába és iparkodik puha, fehér kézzel bekékeségesen elsimogatni!« — hirdeti Domonkos István.

Az ember sorsa mindenkor és mindenütt a fájdalom. Így szomjas szemmel néz az év legfehérebb napja: a karácsony felé, amikor az Isten Fia földreszállását ünnepli a világ, hogy talán e nap meghozza a várvavárt békét, enyhülést, boldogságot.

A magyar nép történelme páratlan a népek között. Amíg Nyugat országai napról-napra emelkedtek fényben, gazdagságban, addig ez a nép csak egyért küzdött a századok hoszu során át: a csupasz létért. A harc, a fájdalom e népnek ezért karácsonyi énekai és szokásai szintén egyedülállóak az összes népek között. Mert a magyar ezen elhagyatott ságában egyre csak az égre nézett és onnan várta az enyhülést és megváltást.

Amikor a múlt évben bácskai magyarságunk 13 és félezer fővel szaporodott a Bukovinából hazatelepített székelyek révén, izgatott lélekkel mentünk közéjük, épen e szempontból is: vajjon megtaláljuk-e náluk a magyarság ősi karácsonyi szokásait, amelyek sokban még a pogány ősvallás téli napünnepéről maradtak ránk, s amelyeket csak a későbbi keresztény kor szentelt és alakított át karácsonyiakká milyenek azok, mennyit fejlődtek, vagy változtak a bukovinai számkivetés 177 éve alatt stb.

Kutatásainkat siker koronázta.

✱

... Karácsony böjtjét a bukovinai székelyek »szenvedéjé«-nek nevezik az Istenszülő Boldogasszony szenvedésének emlékére. E napon már senki sem végez külső munkát a székelyeknél. A félélnép a másnapi »üdnep«-ra süt, főz, a férfiak a takarmány bekészítésével foglalkoznak. Szigorú böjt nap ez náluk, amikor még tejeset sem esznek.

És mielőtt leszáll az est, beáll az ünnep. A falu legényeinek egy része — de csak egy része! — megindul »serkenyelni.« Onnan ez elnevezés, mert ilyenkor ez

énekkel szoktak beköszönteni minden lányos házba:

Serkeni, ember, mély álmodból,
Megszabadulsz rabságodból,
Közeleg már üdvösséged,
Eltöröltetik vétséged.

De a régi öregek inkább »kólingálás«-nak emlegetik e felköszöntést. Ez is jele annak, hogy ez a pogány ősvallás téli napfordulója — ujévi — szokásának maradványa. Mert a latin »calendae« a hó első napját jelenti.

Maga a »serkenyelés« így történik: 8—10 legény csapatba áll és megválasztja a vezetőt; a »bíró«-t, a két »lámpásos«-t, a »tarisznás«-t és a »muzsikálót«. Aztán nekiindulnak a falunak. Előre a két »lámpásos« megy és megtudakolja a lányos háznál: vajon befogadják-e őket? Az igenlő válasza bemennek, de csak az »eresz«-be (előszobába) és elémeklik a fenti »serkenyelő« éneket. Majd botjukkal éktelenül megrögzik a belső szoba ajtaját. A »Szabad!«-ra bemegy először egyedül a »bíró«. Ünneppiesen felköszönti az egész háznépet és szerencsés karácsonyt kíván mindnyájuknak.

Ennek elhangzása után bejönnek a többiek is. Az asztalon ott egy nagy kalács és egy üveg ital. De mindnyájan csak egy-egy pohárával kapnak. Majd felzendül a zene és egyet fordulnak a ház virágzálaival. Aztán megköszönik a vendéglátást, a »tarisznás« a »tariszná«-ba eresztli a nagy kalácsot, és sietve neki-vágnak az esti szürkületnek, mert minden lányos házat végig kell járniok...

Közben egészen este lesz. Ekkor minden házigazda szénát hoz be a házba és az asztal alá teszi. Azután minden ház népe buzgó imádsággal estebédhez ül, amely most este is szigorúan böjtös.

De már estebéd után újra felcsendül az ének. Nagyobb iskolás és iskolát kijárt legények járják sorba a házak elejét és csak ott az ablak alatt éneklék ősi székely köszöntőjüket:

Paradicsom mezejébe
Arany színe leterítve
Azon vagyon rengő bölcső,
Abba, fekszik az Úr Jézus.

Jobb kezébe' aranyvessző,
Bal kezébe' aranyalma.
Megzudítá a vesszejét,
Zug az erdő, cseng a mező.

Én nem láttam szebb termőfát,
Mind a Jézus keresztfáját,
Mert az vérvel virágozik,
Szentlélekkel gyümölcsözik.

Diót, kalácsot szórnak nekik az ablakból és ők: »Isten fizesse! Isten fizesse!« vig kiáltozásával továbbkocognak.

Később nagyobb legények verődnek csoportokba, és különféle karácsonyi énekeket énekelve állanak meg az ismerős házak előtt. Ők is diót, cukrot kapnak.

Amikor már beáll az éjszaka, felkerekednek a felnőttek is, hogy az öregeket: az öregszülőket, apósokat, anyósokat »megénekeljék.« Ők is az »eresz«-ben állnak meg, élénkeknak pár karácsonyi éneket és csak azután mennek be, hogy az öregeket felköszöntsék.

Gyönyörű szokások ezek: a székely nemes, meleg szív színpompás ajtatos virágai. De legszebb és leghatalmasabb köztük a »betlehemjárás«.

*

A játék ideje: karácsony napiától ujévig, aszerint, hogy mennyi idő alatt járhatják be a falu összes házait. A betlehemjárás szereplői ezek: a »gazda,« vagy »szálláskereső,« a »király,« a »királyszolga,« »Szűz Mária,« »Szent József,« az »angyal,« a »fehér pásztor,« vagy »monytor,« a »fejő pásztor,« a »meddő vagy fekete pásztor,« »az öreg, vagy szürke pásztor,« a »furulyás pásztor« és végül a »panusás pásztor.«

Felöltözve résztvesznek az éjféli misén és a karácsonyi nagymisén és pedig a szentélyben kapnak helyet. A nagymise után egyenesen a lelkészlakba mennek onnan a bíróhoz, majd a helybeli iskolagazdátóhoz és játszáék el a betlehemes játékot.

Az utcára érve így állnak fel: a panusás pásztor előreszalad a kapuhoz és senkit se enged be a házba. A királyszolga elől megy, fején viszi a betlehemet, kis kápolnát, melynek tornyocskájában kis csengő csilingel. A belsejében van a Szent Család angyalokkal, és a persely az adományok gyűjtésére. Öltözete: »örményes« bunda, fekete, aranyzsinóros nadrág és sarkantyus csizma.

Utána lépked a »király,« aranyozott papír koronával, sarkantyus csizmában,

huszáros, fekete nadrágban, karddal az oldalán, aranyvitézkötéses dolmányban jobb kezében cifra kendővel leborított pálca.

Utána egy sorban: az angyal, Szűz Mária és Szent József. Sz. József a közeppen, fehér szürben, letúrt karimájú kalapban, nagy fehér szakállal és hajusszal. Mellette Szűz Mária, 12—14 éves leányka, fehér rokolyában (szoknyában), himzett, szedettujjú ingben; fehér fejkendő a fején, fehér kesztyűben, fehér kendő alatt tartva kezét. Másik oldalán az angyal: fehér szoknyában, vörös mellénykében, a mellényke alatt hátul behuzva egy vörös kendő, melynek két ága hátul lelóg, mint két szárny. A kezét egy összehajtott fehér kendő alatt tartja.

Utánuk a monytor, vagy fehér pásztor, bocskorban, bokáig óró fehér gatyában, fehér juhbőrrel a mellén és hátán. Arcán álarc, bőrből készítve, hosszú orral, babszemekkel a fogak helyén. A bőrök szőrrel kifelé vannak. Kezében bot, melynek belsejébe zörgők. Kifordított fehér bundát visel.

Utána hancurozva, a gyerekeket ijesztgetve sorakoznak a többi pásztorok. A fejő pásztor épen olyan öltözkű, mint a monytor, csak a hátán levő juhbőr szürke. A meddő pásztoron a bőrök feketék és kifordított bundája is fekete. A szürke pásztor egészen szürkébe van öltözve. A panusás és furulyás is ilyenformán öltözik, csak az a fontos, hogy minél furcsábbak legyenek. Mindegyik kezében hosszú bot.

A házhoz érve, a királyszolga lép be először. A betlehemet leteszi az asztalra és balra áll. Utána bejön a király és az ajtó és a betlehem között lassan sétál és énekel:

Dicsértessék Krisztus, a magas

[mennyekben,

Ki kegyelmeket hagyta az életben

Tartsa és marassza vég nélkül

[mennyekben.

Ez nemes gazdának jöttünk hajlé-

[kába,

Nem lennénk urának nagy nehéz-

[ségére,

Nem lennénk házának nagy ter-

[lésére

Kérjük nagyon szépen az nagy

[Uristerre,

Hogy figyelmetesen hallgatnának

[erre.

Mi nem azért jöttünk, hogy his-
tóriázzunk,
Vagy valamely tréfás játékot in-
ditsunk,
Hanem Betlehemről mi példát
[mutassunk,
Ha meghallgatnának, gazdánk,
[gazdasszonyunk.
Utána oldalát áll. Az ajtón kívül Sz.
József kopogtat és halkán éneklí:
Üdvözlégy Jézus, pásztorok pász-
[tora,
Mennynek és földnek teremő szent
[Ura,
Teremő szent Ura.

Ha nem utálsz meg, Te szolgálád
[vagyunk,
És azért jöttünk, hogy Téged
[imádjunk,
Hogy Téged imádjunk.
Ezután megint kopogtat és éneklí
Egészséggel, gazda, nyisd meg az
[ajtódat,
Ereszd bé megszűkült, szegény jó-
[lakaródat,
Ez világ Urának dalkáló dalkája,
Nagyon megbágyadott az nagy
[utazásba'.

Az utolsó sor éneklése alatt a király-
szolga az ajtóhoz megy s ott a betlehem
felé fordulva vigyázz-állásban várakozik.
A király a betlehem előtt szintén vigyázz-
állásban a királyszolga felé fordulva
mondja:

— Egy szózatot hallék mostan az aj-
tőmon: nem tudom mi lesz az oka. Pa-
rancsolom, szolgálom. sietséggel, lásd, ki
zörget az ajtőmon olyan bátor szívvel.

A királyszolga erre hirtelen megfor-
dul, kinyitja az ajtót és kiszól:

— Mit akarsz, barátom? Mondd meg,
honnan jöttél, a tőmonkon zörgetni ily bátran
hogymértél? Felelet e szókrol mindjárt
adj nékem!

Az ajtót beteszli. Szent József az aj-
tőn kívül énekel:

Tibérius császár parancsolatjára
Jöttünk Názáretből az beiratásra
Hogyha befogadnál ez egy éjszakára
Bizony megfizetne az egek szent Ura

A királyszolga kiszól:

— Várjál egy kevéssé, mindjárt je-
lentem!

Az ajtót betéve, a király felé fordulva
jelenti:

— Felséges királyom, olyan emberek-
re találtam, kiket bémenni országunkba é-
pen nem ismerek!

Király: Nohát, szolgálom, adj tanácsot
nékem!

Szolga: Felséges királyom, az lesz a
tanácsom, hogyha befogadjuk, ez ékes vá-
rosból épen kipirulunk!

Király: No, ha így van szolgálom, eredj
hamar gyorsan, a tőt, kaput bémárj, s épen
bé se bocsásd!

Az utolsó szavaknál a kardját félig
kihuzza, s aztán keményen visszavágja.

Szolga kinyitja az ajtót és kiszól éle-
sen:

— Mit barátom? Hogy ép neked szá-
lást adjak? Abba nálam nem kapsz, ámbár
a városutcán kívül meg is fogsz!

S az ajtót keményen bevágja. Erre
Szent József elkecserevedve éneklí:

Óh, kemény köszöklához hasonló
[nemzettség.
Hogy lehetsz Uradhoz ily szörnyű
[dühödtég.
Még a jószágnál es van engedelmé-
[ség,
Hát hogy tenálad nincs Uradhoz
[kegyesség.

A király a szolgálához:

— Ereszd bé hát, szolgálom. fütütni,
nem hánom, mert karácsony erejének nagy
dereje vagyon, azt magam es jól tudom.

Szolga kiszól:

— Jer bé hát, barátom, fütözzél ke-
véssé.

Sz. József, Szűz Mária es az angyal
bejönnek. Szent József a király elé áll:

— Adjon Isten minden jót, felséges
királyom!

Király: Hozott a szerencse, szerelmes
barátom!

Sz. József: Felséges királyom, az e-
gész városn szállást nem kaphattunk:
hogyha befogadnál ez egy éjszakára, bi-
zony megfizetne az egek szent Ura.

Király: Szerelmes barátom, szállást
nem adhatok, mivel az estére vendégeket
várok: a városn kívül vagyon egy istálló
oda szokott szállni a jövevény szálló!

Sz. József Szűz Máriához fordul:

— Jaj, szerelmes jegyesem, már mire
jutottunk, az egész városn szállást nem
kaphattunk. Az városn kívül mondunk
egy istállót: oda szokott szállni a jöve-
vény szálló!

Szűz Mária:

— Nem bánom, szerelmem, menjünk hát el innen, csak száljunk bé oda, csak száljunk bé oda!

Letérdelnek a betlehem elé. Szűz Mária imádkozik.

— Oh egek szent Ura, világ Megváltója, tekints alá mennyből szegény szegédőre, ne hagyj el minket e s bűdosásunkban!

Azután odaáll Sz. József mellé a betlehem jobb oldalán. Az angyal Szűz Máriához fordul:

— Oh Istennek Anyja, látod jelenlétem, parancsolj most nekem, tehozzád küldettem.

Szűz Mária: Menj el sietséggel, adj hirt a nyáj mellett levő pásztoroknak, hogy jőjjenek Krisztus imáadására!

Szűz Mária és, az angyal egymásnak fejet hajtának. Az angyal és Szűz Mária beszélgetése alatt bejönnek a pásztorok négyen, leülnek háttal az ajtónak támaszkodva. Az angyal a pásztorok elé áll és énekel:

Ne féljetek pásztorok, pásztorok,

Örömet hirdetek!

Mert ma nektek született,

Ki megövendöltetett,

Egy szűznek méhéből,

Szűzen szült véréből,

Megváltó Istenek,

Alle-alleluja!

Alle-alleluja!

Aztán visszaáll a helyére Szűz Mária mellé. A fejő pásztor odaszól az öreg pásztorhoz:

— Hallod-e, Kuridon, valaki szólít: pásztorok kiált, hallám, de nem tudom, kicsoda?

Öreg pásztor: Hiaiaj! Én mit hallék, s ép álmomban mit láték?! Nekem az Isten anyala megjelent, nem tudom, hogy ördög-e, vagy angyal: azon csak csodálkozom. Hogy Jézus született volna, épen nem hihetem. Hanem én azon nem töröm az elmémet, leteszem a fejemet e szuszékra. (A monyotor vállára hajtja fejét.) Álomnak adom szemem s testem nyugovásnak.

Az angyal megint a pásztorokhoz megy, lábával megéri a egyik pásztor lábát és énekel:

— Pásztorok!

A pásztorok mind:

— Ki vagy?

Az angyal ismét:

— Pásztorok!

A pásztorok mind:

— Mi vagy?

Az angyal:

Pásztorok, keljetek, keltek nagy örömré!

Egy igen nagy vendég érkezett a földré!

Betlehemnek városában,

Istállóban a jászolban,

Aluszik Teremtőnk, édes Üdvözítőnk
Majd így szól:

— Serkenietek fel ti, szegény pásztorok, kik itt a nyáj mellett alusztok, mert szorgalmasan vár a ti asszonyotok, a ti asszonyotok. Jertek sietséggel, menjünk a városba, ott fekszik Jézus a szénakóróban, a szénakóróban.

Aztán visszaáll Szűz Mária mellé. A pásztorok ébredve kezdenek felkelni: közben egyszerre mondják:

— Menjünk el hát, nem bánom, de ne üres kézbe. Vigyünk neki ajándékot, kitől mit ehet.

Egyszerre felállnak, sorba helyezkednek, s a betlehem felé fordulva, botjaikat maguk előtt le leütögetik; énekelve lassan a betlehem felé haladnak:

Mennyből az angyal lejöött hozzátok
[pásztorok,

Hogy Betlehembe sietve menvén
[lássátok!

Az ének végével a betlehemhez érnek. Az öreg pásztor kilép közülök letérdel a betlehem elé és mondja:

— Jó napot, Szűz Mária. Istennek szent Anyja! Serkentsd fel Fiad, a Jézust, mert szent angyalidtól hozzája küldettünk!

Szűz Mária énekl:

Serkenj fel, Fiam, pásztorok eljöttek
Kik szent angyalidtól Tehozzád küldettek!

Az öreg pásztor: Hát ezt érdemlette meg, menny és föld Teremtője, hogy az egész városon hely nemadatott nekie?!

(Botjával megfenyegeti a királyt.) Váraitok csak! Megfizettek ti erre valahára!

Az öreg pásztor erre felkel és elrejtőzik valamely szegletben. A meddő pásztor:

— Nem kéne minkünk itt históriázni; ki milyen ajándékot hozott, be kéne mondani.

A betlehem elő megy és letérdel:

— Ó, édes kicsi Jézuskám, én a többi pásztorok közt csak meddő pásztor vagyok. Én azért turót, ordát nem adhatok,

mert az a vén öreg mind elhuzta a bőrűket. Hanem, de ha nem, egy báránykát ugyan szépet adok. Vegyed el jó nevé, melyet most adhatok. Holnap, holnapután még többet es adok, ha kapok.

Felkel s visszaáll a többiek sorába. A fejő pásztor lép most elő, letérdel a betlehem előtt és mondja:

— Oh, édes kicsi Jézuskám, a többi pásztorok között csak fejő pásztor vagyok. Egyéb ajándékot nem adhatok, egy sájtocskát ugyan szépet adok. Vegyed el jó nevé, melyet most adhatok, holnap, holnapután többet es adhatok, ha csinálók.

Visszamegy a helyére a többi pásztor közé. Most a monyotor jön elő, letérdel a betlehem elé és mondja:

— Oh, édes kicsi Jézuskám, én a többi pásztorok közt csak monyotor vagyok. Hanem én azért neked turót, ordát nem adhatok, mert az a vén öreg mind elhuzta a mű bérünköt. Hanem, de ha nem, egy nyulacskát ugyan szépet adok. Vegyed el jó nevé, melyet most adhatok, holnap, holnapután többet es adok, ha fogok.

Felkel s a többiekhez fordulva kérdi:

— Jézuskának ajándékot adatok-e?

A másik két pásztor:

— Adtunk, csak az a vén öreg nem adott!

A monyotor:

— Hát hol van? Keressük csak meg!

Elmennék mind a hárman és keresik. Végre megtalálták a szegletben, ahogy alszik.

Monytor:

— Itt vagy-e te vén öreg?

Az öreg felébred és egyet morog. A monyotor:

— Aluszol-e?

Öreg: Mit-e?

Monytor: Jézuskának ajándékot adsz-e?

Öreg: Hát tán tük adtatok es?

Monytor: Adtunk hát, gyere, adj te es!

Öreg: Adok es. csakhogyl elé mehessek!

A többiek támogatása mellett feltápszkodik, elémegy, és letérdel a betlehem előtt.

— Oh, édes kicsi Jézuskám, én a többi pásztorok közt a legöregebb vagyok. A nagy számadásban még a hajam es mind elhullott. A sok ordafőzésben még a füst es megfogta a szakálot. Hanem én az-

ért neked turót, ordát nem adhatok, mert az a sok sinter kezébe való mind elhordta valahány, annyi felé. Hanem, de ha nem egy bogláros szíjjacskát ugyan szépet adok. Vegyed el jó nevé, melyet most adhatok. Holnap, holnapután, többet es adok ha csinálók.

Aztán felkel. Szűz Mária ekkor így énekel a pásztorok felé fordulva:

Köszönöm, fiaim, mindnyájan tinek-
[tek,

Kévánom, hogy mennyben koroná-
[nyerjétek!

Utána a négy pásztor körbe áll és a Szűz Máriával és angyallal együtt énekel:

A szűz szülő szent Fiát örvendez-
[vén

Rózsa nemzé lilomát, jer, jer, dicsér-
[ljük.

Atya nélkül születteték, jer, jer
[vigadjunk!

Az ének ütemére a pásztorok egyszerre körben járnak, még pedig bal felé indulva kettőt lépnek (az első ütem), aztán megállnak, de egymással szembe fordulva, a botjukat egyszerre földhözülik és mélyen meghajlítják magukat (a második ütem). Így mennek körül, míg az ének végére nem érnek.

A fejő pásztor: Hajrá Tódor, vén nagybátyám, hallod-e, mit mondok? A kis Jézuska kedvéért járnánk egypár táncot! Ráda Ignác, a román bakter es ezt mondta: »Nem bálnánk, ha valahol egy rongvos muzsikást kaphatnánk!«

Öreg: Hiszen az jó volna! Öreg létemre ugyan raknám! Ezt a füstös bandát bizony meghordoznám!

Monytor: Halló, pásztorok! Muzsikásra szükségetek volna, kivált es máj nap vigadni akartok. Mindjárás: aztán indulok, higyiétek, ha'otokban majd híven szolgálók. (Elmegy.)

A többiek: Meglátiuk, milyen legény lesz.

A monyotor épen az ájtóban találkozik a furulyással, aki most lép be először Itt vagy-e, Zóriás?

Furulyás: Itt vagyok hát. Velem mi bajod vagyton?

Monytor: Hallottam, barátom, a mult esztendőben a pásztorok közt főfúrulyás voltál.

Furulyás: Ugyan sokat hallasz. Voltam hát, mi voltam. Téged nem es tudlak.

Monytor: Hanem azért vedd elé muzsikád, zengesd meg líkjait hangokkal.

Furulyás: Elé, ha megfizetsz.

Monytor: Még, a zergőssel. (Megrázza a botját feléje.) A furulyás belefu a furulyába. A monytor pedig visszamegy a többiek közé és így szól:

— Itt a muzsikás, elhozta. pásztorok. A kis Jézuska kedviért lehet hát vigadnunk, s vigasságunkat neki felajánlani melyet ő jó nevében vesz, azt mű es jól tudjuk.!

— Öreg: No, izzadt öregem, táncoljunk egy kicsit! Muzsikát, öregem a kicsi Jézuska. hadd örüljön neki! Fel a táncra pásztorok! Te meg, öreg. rajta!

A furulyás furulyál, a pásztorok körbetáncolják, de mind külön-külön.

A furulyás a végén: Fizess már, öregem, mert én tovább nem muzsikálok!

A pásztorok ekkor mind rárohannak, fenyegetik botjukkal, mintha ütni akarnák. Ez megijed és ismét furulyál, a pásztorok pedig összefogódzva táncolnak.

A meddő pásztor botjával megveri a gerondát.

— Induljunk más utnak, kedves atyafiak, mert más háznál es jó emberek várnak.

Az öreg pásztor botjával nekimegy a meddő pászornak:

— Hogy gondolod utnak ily szorgos járását, nem gondolod, öreg vagyok, testnek nyugovását?

A fejő pásztor: Óh, te vén bohó, balgatag, vén nagybátyám, nem gondolod, mit példáz azzal: alázatosságát azzal jelenti!

Az öreg meglöki a fejőt:

— Én vagyok János, Venim Lajos fia, Kuridon bátyámnak kedves atyafia. Már én es jól tudom ez napoknak szmát. Ma es más mondta meg nagykarácsony napját. (A botjavigét a földhöz üti.)

Monytor a házigazdához:

— Ennek a gazdának tavaly es én voltam a báccsa. Hej, de jó gazdám volt ő nekem akkor es. Százszor kértem, de nem adott egyszer es. De bezzeg most megöltén még a galugáimat es pilléjérekével.

Közben bejön a hatodik pásztor is a panusás, akire a négy pásztor ráront és lökdösi a háziasszony felé. A panusás:

— Látom gazdasszonynak sürű mosolygását, keresi a köcsát, kinyitja a lá-

dáját kiveszi számunkra hat ezüst garasát s három részbe felfont szép piros kolbászt, s még amellet szent János kalácsát.

Erre a király megrázza a betlehemben levő csengőt, mire a pásztorok eltávoznak a házból. A király az ajtó es a betlehem között sétálva énekel:

Egész kereszténység mondhasa áldottnak,

Pestis ellen levők itten pátrónus-
lnak.

Szent Betlehem versét hallá az an-
gyalnak.

Szent imádságával ellentálló annak.

Mert nyolcvanezeret egy órában
Imegölt.

Szüz Anyánk képével nagy diadal-
ímat tett,

Azután Istennél a kegyelem meg-
lolt.

Haragos fegyverét az angyal letévé
Mennyek királynéját énekelní

[kezdé.
Ki hiszi szent Gergét, e szót hozzá-
távé!

Ti pedig, jó gazdák, kik itt hallgat-
látok,

Alacsony munkánkat meg sem utál-
látok,

Mi immár elmegyünk, vigan ma-
radjanak.

Majd szavalva: Áldás, békesség a
következő ujesztendőben!

Ekkor kezétfog a házigazdával s azután a szolga fejére teszi a betlehemet, s olyan sorrendben, ahogy jöttek, távoznak. Jobbmódu házakban a rendes ajándékon kívül meg is tisztelik őket borral, édes pálinkával, vagy teával.

*

E betlehemes játéknak mind a mai napig való megőrzésével hallatlanul értékes kincset mentettek ide át Bácskába a bukovinai székelyek: az egyik legősibb karácsonyi misztériumot, amelynek váza még a középkorban sarjadt a magyar szívéből. De amelynek csak igen rövidített, halvány csökevénye tengődik nálunk sőt a legtöbb bácskai faluban már teljesen ki is veszett.

De szemléljük most tovább a székely karácsony megünneplését.

Karácsony ünnepét ők az ősi egyházi fegyelem szerint tartják meg: három napon át. Mind a három nap ünnepi istentisztelet van délelőtti és délutáni is a székely templomokban.

Negyednap, Aprószentek napján, náluk is divik a »suprikálás« szokása: egymás megvesszőzése. Ez a bukovinai székelyeknél úgy történik, hogy a férfiak suhogó pálcát vesznek kezükbe és az utcán akit érnek, végigvesszőzik. És közben ezt mondják:

— Aprószentek, Dávid, Dávid, jó egészséggével viseld az újesztendőt!

Akkor a pálcát odaadják a másiknak és az viszonozza a vesszőzést. Mondásuk szerint »így megtisztelik egymást!«

Szűlveszter napján az esti hálaadáson ott szorong a falu apraja-nagyja teljes számmal. Ilyenkor felolvassák az anyakönyvek elmúlt évi adatait. És megelégedéssel hallgatják mindig, hogy a születések száma ma'd még egyszer annyi, mint a halálozásoké... Éjfélkor pedig megszólalnak a toronyban az összes harangok: jelezve az újév beköszöntését.

Vízkereszt napján, illetőleg annak nyolcada alatt, meg kell szentelni minden székely házat. Amíg a lelkész a szertartást végzi, a kántor felírja az ajtó feijára az évszámot, de közé a három sz. király neve kezdőbetűit és keresztkeket illeszt.

...Fölötte értékes megnyilvánulásai a szokások a székely léleknek. Először is azt bizonyítják, hogy a nép szíve gyökeréig magyar: hiszen több szokást még a magyar ésvallásból mentett a mába: nemcsak a »kolendálás«, hanem az asztal alá való szénahintés is a magyar ésvallás téli Napünnepének szertartása volt, amelyet a téli Napforduló napján: XII. 21-én ünnepeltek. Az egymás vesszőzése pedig azon ősi napfordulati szokás maradványa, amikor minden családapa nyírfaággal megvesszőzte gyermekeit, sőt állatait is, — »hogy az új esztendőben erőben egészségben tartsa meg őket a mindent éltető és szaporító »aranyzakálú Nyírfaszéem«: az aranyugaru Napisten.«

De a székely karácsonyi szokások tulajdonképp részén a mély keresztény hit aranya ragyog. A székely lélek vallásos

buzgósága az év e legszentebb napjain valóban a tetőpontját éri: oly gyönyörű és áttatos, amellet dús és karácsonyi szokások sora, mint kevés helyen másutt a magyarságnál.

Bácskai székely telepeink valóban azon fényes csillagok, amelyek tulragyogják a mai élet fájdalmas sötétségét és legboldogabb, legtündöklőbb fénnel most ragyognak fel: Krisztus születésének áldott éjszakáján...

MENEKVÉS A KEDVESHEZ

*Taníts meg jóra, szépre,
első betűvetésre,
taníts e gonosz földön
az üdvösségre.*

*E világ zürzavarja
lelkemet iekavarja,
bennem visszhangzik minden
halálhaja.*

*Bűnei tornyosulnak,
bennem magasra nyulnak,
tajtékzó hullámokkal
rámborultak.*

*Villan az éj sok árnya,
forró és tüllelt álma,
mintha trópusi haldí
örvénye várna.*

*A telkem is már más itt
lassan gonosszá válik
rossz énemmel küszködöm
s ur lesz e másik.*

*Nézz rám tiszta szemekkel,
kezed szívevről ne vedd el,
az éjben vélem együtt
csendesedj el.*

*Taníts még egyszer jóra,
még egyszer kezdő csókról
így válik első perccé
a végső óra.*

Csuka Zoltán

LOMBARD KÖLCSON

írt: Moller Károly

(Hangya András rajza)

Ferus kövér volt, piros-pozsgás, fényes orcájú és nyájasan viselte piccolo-doktori címét. Háttal állt a Hotel du Commerce kapujának, személyzet és vendég meg-meglökdöste, megcsudálták izmaikat és egészségét, ráléptek a szandáljára, fecsegő asszonyok a szemébe néztek, de Ferus mit sem vett észre. Nem is válaszolt a vándorcukrásznak, aki fagyaltos talyigáját kínálva taszigálta eléje. Terpeszállásában meg nem szédült, pedig előtte fehérlett juniusi fényben, Isten mosolyában a Dóm, ez az elegáns köcsipkecsoda, mely tornyocskáival ég felé emelte, szobraival a földön marasztotta bámulói szemét. Fürge olaszok és lomha északi barbárok tolongtak az utcán, felhőtlen izzott az égbolt, sápadt magasáig zúgott föl a város, a Via Dante felől villamos csöngetett, sürgött-forgott a kedves latin utód szájából recesgett a jókedv és a bírvágy, míg fölötte százerek zaját hangolta egybe a tovarészkető harangjáték...

Ferus ezt se hallotta, keveset törődött most a látnivalókkal és az édes belcantoval, idegen maradt az idegeinek amúgyis a nagyváros és egyszer se méltózott el a közeli Alpokon, egy óriás maculátlan alsó fogsorán, mely szikrázott az alkonyérvó ég tűzijátékában. Azt sem ügyelte, hogy az öreg Nap kétpofára fújta a meleget s a paloták pléhtetői, megannyi kohó, lángoltak, mint a pokol

fióküzletei. Kutyába se vette a forróba forduló éghajlatot. Nyírott, szöke, még puha gyerek-bajszán verejték harmatozott, de talpig fehérbe öllözött alakján peckes, délmagyar testén kudarcot vallott a kánikula, aki, úgy tetszik, kölyökorától kenyeres-pajtása. Kemény legény volt Ferus, nyakába lökte szeszínű haján a girardiját és erre-arra forgatta barna homlokát, mely alatt két szeme tiszta szerelmet tükrözött. Várt. Egy órája, nem kevesebb, hogy bódulásig meredt a forgalomba, nézett, nézett, pedig sehova se látott és szíve mutatója rácsalta megint a nagy magyar Alföld óralapjára, azon is a falujára, kétszáz lánc földjére, mely őt uralja egykor, Ferust, apja beceborját, Milano szűk, napfoltos utcáinak ezeridegenjét.

Hogy érik most otthon a vetés! Néhány hét múlva lovast lovastul rejtő kukoricatenger partján álldogál majd apja, a hajdani lompos kiscgazda fia, aki még Majlandnak ismerte Milanot, kétél-sorozta bakák bőrtönét. Aztán meggazdagodott a megvásárolt „bará”-kon, a lecsapolt moesarakon, pedig meg se látzott rajta, hogy élelmes paraszt. S hogy idezargatta most Ferust, az úrfit, aki nem is úr itt a levante-szemek mustrájában, inkább szívésenlátott szállodatölték, akinek csapraverik a zsírját. És milyen mulatságosnak hallják a nyelve tornáját! Aszondta legutóbb a moziban

a jegyszédő lánynak, ráccal keverve a szót, hogy „Evoa jegyó!” — hogy íme, itt a jegy — és dühös volt, mivel a kis-asszony utánvihogott. Gyötrődve járt haza az esze, ahol édesapja, a nagygazda, a kerges tenyerű Pacolay Péter most ér a vénség küszöbére. Milyen magahitt az öreg mégis, paraszt-kedve, biztos keze kenyeret parancsol ki még a fekete rögből, jóízű, fölös kenyeret. Csak a fiát szeretné följobb kergetni, inkább árván lakolja otthon mérhetetlen föld-éhségét, magánosan, kevélyen és bús özvegyességben.

Fiával is a bogarát szolgáltatja ki. Borjúsájú ingben, bő gatyában, kalászos, pörge kalapjában, lajbiján csillogó sárgaréz pitykével, mezítláb tapossa most a Krivalya patak lecsapolt lábát. pipaszagú keze turkál az ingovány helyén, morzsolja a dús földet, melybe odareméli vesszőparipáját, a rizset. Mert rizs kell neki, kurta nyaka dagadozik, ha erről a törvéről beszél, azért szekirozta ide fiát, hogy tanulja meg a délszaki palánta fortélyát, hogy magyarrá válósítsa a lehetetlent és rizzsel tágítsa hirtoka határait.

Ferus nem hitte, hogy lehetséges. Makacsul toppantott magában: elég volt! Elég ebből a bolondságból, vétek az acélos búza mellé ezt a halovány szegények-ételtét kívánni. Három hónapja állta már e „tanulmányi kirándulást”, az olajbapácolt étrendet s a lelke csak nem honosodott meg ebben a környezetben. Gyarmatárú maradt, mely haza-álmodik a kegyetlen és mohó ültetvényeshez, aki útra tette...

Ejnye, Ferus, ne bántsd az öreget! — csitította önmagát a fiú jószíve. Neked akar, neked kapar, s hátha igaza lesz? Csúf beszéd, hogy kell a fenének a rizs; már csak az öregnek a rettenetes akarat láttán is gondolkodóba eshetné! Látdod, a mocsarat lecsatornáztad, felitattad, kiszikkasztottad s most szűzi talajba várja — ünnepnapja lesz! — a tudományod ültetését. Azért vagy itt, hogy ezt elősegítsd s nem azért, hogy a Comora rándulj ki motorozni és hogy hazudjad

Ettának: érdekel a futurizmus, meg a többi járványos művész-rigolya. Szörnyet halna a nagygazda, ha hírét vinné a nyugati szél, hogy mikre adtad a fejed, hogy Etta — de miféle név ez, hát van ilyen? Talán Etus, bár ez is inkább faluszéli név, így, mifelénk. Te, csak nem ezt a cserjét szeretnéd átültetni a bácskai határba? Azért eszed a drága pénzt, a sok penészes bankót, hogy Etta meg Barinetti és ki tudja, milyeh művészhőbert feküdj meg a kobakodat?

És mégis, — Etta! Hogy ráncigálta elő egyszerre és bontotta föl e névvel a batyút, hogy szedte ki belőle s tördelte mohón a meleg emlékpogácsákat ez a másik Alföldről idevetődött fiú. Perzselő csókokat érzett a Sforza kastélyban, a Scala-beli operákat, a Cenacolo előtti boldog nézelődést, — kéz a kézben, vajjon megbocsátja Da Vinci? — aztán az éjszakai utcákon az ölelkezve-járást és az ajkáról kapott vigaszt, mikor szemére lobbantotta a lánynak a mindent csak ígérő szerelmet, amelytől alig maradt idő a rizsre és látatlan marad a cinquecento:

— Hja, fiam, én is alig láttam még eleget, pedig bennszülött vagyok. Lesz még időd neked is megnézni mindent, hiszen itt maradsz örökké!

Örökre? Ma ment volna, ha el tudott volna szakadni a lánytól. Ki ez a lány? Tudja, hogy Ferus jó módú, hogy jogi doktor, mindent tud róla, de ő még semmit Ettáról... Szegény vagy? — kérdezte tőle, mire az befogta száját: „Ne kérdezd, szegény az egész ország, míg folyik a háború a mohamedánokkal és issza a vért a messzi Tripolisz...”

Tripolisz? Igen, Afrika, mi köze hozzá, pedig most is ágyúkat vonszolnak előtte végig a téren. Egyenruha, sapka, lovak és trombitaszó, letíport provincia reménye, hurrá és hullák a homokban, s idehaza czalatt angol műbarátok modelleket keresnek az árván maradt lányok seregében. Etta mondta, így mondta, — irgalmas Isten, csak nem ő is...?

Nini, ragyogva jön már, találkára jön, milyen karcsú és kíváncsú, hajla-

dozó bambusz, milyen jó, hogy a hegyfal északon idezárja, hogy el nem vittek innét a pénzes idegenek, akik tömör arannyal fizetik az ilyen fekete szemöldököt, a fehér fogak gyöngysorát. Vajjon még nem fizették? Hát ki ez a lány? Ki kell belőle zsarolni a titkát, ma este megfenyegeti, hogy elmegy innét, mert megunt a tovább is kerébe törni az olasz nyelvet és ügyetlenkedve vallani valaki előtt, aki rejtve marad az olvadó idegennek. Fájdalomfélét érzett a jöttén, pedig Etta örömmel jött és választéko-

(Hangya András rajza)

san egyszerű volt, ruházatában is fölényes. Feszülő fiatalság neばnts virág-külsőben, izléses magakelletés a tisztaság ingerlő tilalmával. Ferus magyarul mondott neki merész bókokat és szeme kérlelte a lányt, hogy ne vegye zokon, mert magának dicséri! Etta pirulva kapaszkodott a karjába, indulásra nógatta és vállá felé billent fejfelé motyogta:

— Nem tudom, signore Pacolay, elég magyarul!

Kicsit reszketett a teste, nem szólt már, könnyen lépkedett a fiú mellett, néha fölnézett rá szenvedélyesen, aztán pajkosan és élesen, szinte kiáltva jelentett neki valamit, amit Ferus csak jól-rosszul értett meg. De ennek nem is volt fontos, amit hall, csak az volt édes, hogy a lány neki beszélt.

Alig dühögött el az utolsó társzerker az ágyúk nyomán, percek alatt futó eső porlott a ponyvaernyős üzletek frontján, utána párát leheltek a bújó fák az estére hajló késődelutánba. Szokott éjjelig tartó csatangolásuk előtt betértek most egy osztériába vacsorálni. Sikátoron át jutottak a kertbe, ahol két fa között egy tábla jelezte az esti szórakozást: külföldi zenekarok versenye. Köröskörül apró, repkényfalakkal elválasztott lugasokban ült a közönség, alig néhány párocska, vagy család, középuitt márvány lábakon deszkapódium várta a muzsikásokat. Ferus könnyű vörösbort rendelt s míg készült a vacsorájuk, kötekedett:

— Szeretném, ha innál! Sok az eszed ügyis, idd meg egy részét! Szállj le hozzám, Etta, különös virágom! Hogy is hívnak, a vezetéknévedet mondd.

Úgy tett, mintha alig érdekelné a felelet, hátha Etta hirtelenében elejti a záros fiók kulcsát. A tányérok fölött átnyúlt a leány és megsímogatta Ferus arcát:

— Ettának hívnak, nem elég ez neked?

— Nem. Nem tudok többet rólad, — dadogta — mint mikor azon a jótékony hadi ünnepségen hozzád léptem. Bevalom, — megbűvölten. De akkor se tudtam, ma se, hogy mi voltál ott: fölkért úrleány, vagy fogadott árusítónő?

Etta fölkacagott, mintha csiklandoznának:

— Csacsi vagy, signore Pacolay! Megmondtam neked, ez titok, ha nem is olyan nagyon. Nem tartozik rád és így érdekesebb. Úgy se panaszkodhatsz,

hogyan nem vagyok veled elég bizalmas.

De panaszkodom. Magaddal hurocsz ebben a szép városban és kiforgatsz a természetből. A kedvéért hallgattam a madárhangon idéltlenkedő költőkötyűket és elhitttem neked, hogy ez a művészetben megszívlelnivaló. Miattad hanyagoltam el a rizset, idejövetelem célját és minden komoly gazdasági dolgot, amiből apám gyarapodni szeretne. Ne hidd, hogy bánom. Jó dolog volt, ami érted volt és áldom az órákat, amelyeket veled pazaroltam el. De tudod-e, hogy most hazakészülök? Tudod-e, hogy sértő volt ez az egyoldalúan intim viszonyunk, holott rászolgáltam a bizalmadra, mert feleségül akartalak venni, én, doktor Pacolay Ferus!

— Te, doktor Pacolay Ferus? Hát ez szép és megtisztelő, — ez komoly dolog! De most — most mit akarsz tőlem?

— Beszélj magadról, — ha jót akarsz!

Fenyegetően csillant meg a fiú szemre. A leány kicsit lehajtott fejjel:

— Hát jó, beszéllek... Apám szállodatulajdonos. Kicsiny a szálloda, de nagy a forgalma, mert jó helyen van. Tavaly egy évig unatkoztam a jénai egyetemen és nincs tovább! Elhiheted, hogy hónapok óta szeretlek. Feleségül akarsz venni? Jó. Ha döntöttél, hogy ez a megmáshíthatatlan akaratom, akkor odaviszlek hozzánk. Apámhoz, mert anyám, mint a tied, rég meghalt szegény. Azonban a feltételemet tudod: feleséged leszek, ha itt maradsz és civilizálódol kissé, én erősvállú doktorom és nem mondod többé olyan nyomatékkal, hogy doktor Pacolay Ferus a neved!

Etta hízelkedni akart, pedig most is vállveregetve beszélt. Ferus nem válaszolt még a tekintetére se, hanem egy pohár bort a másik után hajtott fel, mintha legyűrná torkán a megaláztatást. Aztán bizonytalanul szemlélgette a gyülekező zenészeket, feketeruhás, ragyavert fiúkat, — álmodik talán? — olyan ismerős ez a frekvencia, ha nem volna

olyan messzi otthonról, még cigányoknak nézné őket. Közben enni kezdett, mindketten csak immel-ámmal ettek, annál sürűbben koccintott Ferus:

— Egészségedre kincsem, te művelt virágszál! Csak ne perelj velem, inkább imádkozz, hogy civilizált földijeid minél előbb verjék le odalent a barbárokat!

És melázva folytatta:

— Civilizálódjak? Hogy érted ezt? Itt maradjak? Nehéz elképzelnem. Inkább szépen kérlek, gyere velem, Etta! Otthon én se leszek félszeg, te, ha eljönnél, fogadjunk, te lennél az én gyámomra szorulva, bármekkora eszed legyen is! Ígyunk, Etta, hallgass ma este rám, tedd félre azt a civilizációt!

Vagy tíz tambura húrja zendült meg s a külföldi zenészek, vérbeli bácskai vándorciterások, ki tudja, hogyan és honan vergődtek ide, — nótával kísérték friss dalukat:

„Fölment a rózsám a hegyesi dombra,
Aszondja, lelát ide ablakomra...”

Ferus csak lecsapta poharát az asztalra. Lehetetlen! — rebegte, itt Milánóban s még hozzá ez a vérlázító taktus, amitől táncra perdül a szék is... Tyűh, a kirelájzumát, de szűk ez a lugas, szűk ez a vacak osztéria is, Ferus tápsolni kezdte a tempót, se látott, se hallott már, torlasztát tépte benne a virtus és odakurjantott a cigányoknak:

— Ácsi!

Mintha elvágtak volna mindent, elhallgatott a nóta abban a pillanatban. Ferus lehajtott még egy pohárnyit és úgy pattogta a vezényszót:

— Ide a primást, mellém!

Kicsi ember futott oda, szalmakalapját elhajítván, ahogy úri rendelésre illik futni az ilyen talmi-úrnak. Hajolva mondta, de nem szokványosan, hanem boldog meghatottsággal:

— Magyarnak tetszik lenni, Naccsás uram? Én Kovács Jérol vagyok, Délmagyarország első cigányprimása!

Ferusnak torkára szaladt az öröm. Szava se volt már, egyszerre kényűr lett,

dőlyfös bácskai, csak úgy negédesen bőkött a fejével:

— Csárdást, hél

— Azt-e, hát mi egyebet? — dörögte a barna fiú és pengve toporzékolt már a veszett ritmus, mint huszársvadron sarkantyúvihara. Ferus ott járta a lugas előtt, Etta előtt, a világ előtt, valomás volt a tánca, csábtánc, a puszták fiáé, egyik alföldi hívó szava egy másik alföldről rabolandó párjához. Tomboló rapszodiát énekelt a lábával, de teste ildomosan méltóságos maradt, akárhogy gyorsult is az ütem. Csak a két keze került le a csipőjéről, hogy pattintva hányjon fittyet a bánatnak és csattintva lendüljön, amikor a forgást segíti...

Etta álmelkedett. Honnan került ebbe az ázsiai táncba ennyi futurizmus? Sem ő, sem Ferus nem sejtette, hogy nem ázsiai ez a tánc, csak aki járta, annak a vére különbözik a megszokott európaiktól. Ferus művész, ez kétségtelen, a mozgás gyönyöradója, igaz tehát a keleti népek táncplasztikája és háttörzongató a nyugati gyöngye idegzet számára az ihletnek ez a nyers kítőrése. Mire abbahagyta Ferus, Etta eléjeszkött, homlokon, majd szájon csókolta és olaszul válogatott dicséretekből kezdett. Ferus a primástól kérdezte:

— Hát Topolyán jártatok-e?

— Ott ne jártunk volna, naccsás úr, ahol „a góllát is gömbölgő golóval lövik?”...

Ez kellett még, ez a tájnyelv... Messze terülő capistrány harsogott föl Ferusban, talán ugyanolyan, amilyennel hatvan esztendeje nagyapját hívták estként a magyar katonákkal tömött majlandi kaszárnyába. Takaródót fújt a lelke és gyerekes szégyennel, mint akin úrrá lett az ölbesírás, csuklott a lány felé:

— Hallod-e, széplány, Topolán a góllát gömbölgő golóval lövik! Lefordítsam neked? Annyit jelent magyarul, hogy megyek haza!

— Ilyet még nem láttam Longobardiában! — kacagott lelkesen Etta.

— Gyere velem lombárd kölcsönnek! — és hetyke lett a legény. — Gyere velem, drága földbe rizspalántának, halod-e! Akarnál-e, tudnál-e Ettából Etl-kává lenni, vén apámnak menyé, nekem mennyországom?

Két karját levágta az asztalra, fejét ráhajtotta és juházva túrta a leány babráló, gyöngye kezét a hajában. Etta még a tánctól szédült és szeliden sügta neki:

— Edes barhárom, elmegyek veled! — és fölállt, unszolni kezdte Ferust — Gyere, szóljunk apámnak, kezdjünk valamit azzal a rizzsel nálatok.

UTAZOM

A vonat lohol a síneken,
kőhög, fűtől, mintha üznék, kergetnék
a feltört földeken át,
Fény villan, fehér, vakító
s benéz az ablakon.
Kis tanyák futnak elé,
beköszönnek és tovatűnnek.
Pásztorgyerek integet kezével,
rokkant kutak, utak, fák, temető,
szárkupok, messzi torony
és paraszt a székéren.
Két lova habos, zihál,
most valamit kiált,
de nem hallom.
Az ég nyitott tenyér,
jóságos, fehér, mint a halott arca.
Csend csorog belőle
és lelkemen zsong.
Árnyék suhan, bokrok, kis állomás.
Itt megállunk.
Pirskendős néni álldogál
a kijáranál, talán valakit vár.
Fiát, rokonát? Nem tudom.
A vonat tovább lohol,
olyan minden, mint egyszerű látomás:
nyitott ablakok, idegen titkok,
rádió szól valahol.
Egy munkás feltevet a vonatra.
Homlokát törli, milyen furcsa,
nem tudom minek örül, s talán
több sohsem látom.
Fény bujkál a lelkemen,
a vonat zakatol, dobol
és pillámra nesztelen ráterül az álom...

Illés Sándor

Telepítések és juttatások Bácskában

A magyarság életerejének növelésére két síkon folyik különösen eredményes munka Bácskában. Mindkét tevékenység a földdel függ össze, a csodálatos bácskai televénnyel, amely ezen a tájon a sorsok legfőbb intézője öröktől.

Végzetszerű játéka a történelemnek, hogy itt, ahol a föld birtoklása jelenti az igazi gyökeret a nemzettest felé, éppen a magyaroknak jutott legkevesebb belőle. Azoknak a magyaroknak, akik a talajhoz ragadva „esővel mosdanak és port lélekeznek” születésüktől, és ha játékosan belemarkolnak ebbe a porba, kézzelfoghatóan valóságosan őseik sorának őrlődését érezhetik. Az egykori zsellérek nincstelen utódai ezek.

Nehéz lenne ennek a cikknek keretében választ adni: Miért van ez így? Mint a lábadozó betegnél nem jó önkínzó problémákat felvetni a kór multjából. A gyógyulás útjáról beszéljünk inkább, amely Istennek hála bekövetkezett: földhöz jutott a magyar is Bácskában. A talaj, a lápok és nádasok, homokföldek és kubikostalicskák vágvőszemű szegény magyarja.

A délvideki birtokrendezés során telepítésről és juttatásról kell beszélni. Ez az a két sík, amely végső céljában a magyarság erősítésében találkozik. A telepítés fogalomkörében a más vidékről ide került magyarok, elsősorban a bukovinai székelyek szerepelnek. A juttatások viszont a bácskai magyar őslakóságot érintik.

A telepítés számszerűleg erősíti a magyar életet a déli végeken. A juttatás viszont megjavítja az itt élők sorsát, életnívóját.

A székely falvak telepítéséről sok szó esett már, annál kevesebbet írtak arról, mennyi földet kaptak a bácskai magyarok. Egyetlen járásban, a zentaiban, többet, mint a székelyek együttesen. Igaz, hogy a telepítés költségesebb, valamint belterjesebb és totálisabb módszer, hiszen a telepes — ha a telepítés tőkélé-

tes — házat, földet, fundus instructust, sőt bútort, lábasjószágot, vetőmagot és forgótőkét is kap. A juttatás külterjesebb valami: földet, házhelyet és legfeljebb talán házat biztosít. (A lakóházjuttatás adott esetben külön akció keretébe tartozik.)

A bácskai földjuttatásnak lényeges eleme volt, hogy saját faluja határában igyekezett földet biztosítani az igénylőknek. Az adai nincstelen Adán, a zentai lehetőleg a zentai határban kapott földet és csekély azoknak a száma, akiket községi, vagy járási viszonylatban kiemelték eddigi helyükről. Csak a palánkai, vajszkai és bogyáni rétre kerültek magyarok más járásokból, így a zentából is — a megyei keretek között így is megmaradtak. A juttatás tehát kevésbé jelent idegen talajba való átplántálódást, mint a telepítés, az életkörülmények, sőt a helyi szokások tradíciói is közvetlenebbek itt, töretlenebbek.

Húszezer hold jutott nincstelen többgyermekes magyaroknak a zentai járásban, Horgost is ideszámítva. A földbirtokrendezés szempontjából ugyanis Horgos Bácskának, Délvidéknek számít. Azért vesszük elsőnek a zentai járást, mert itt nagyjában már befejezték a földjuttatás munkáját. Azonfelül itt a leghangosabb az ok és az okozat összefüggése.

A szociográfus, ha történelmet, multat kutat, Zentával kapcsolatban ilyeneket olvas a világháború előtti viszonyokról:

„Az egész zentai határ 374 négyzetkilométer, vagyis 65 ezer hold, amiből 60 ezer hold a termőföld. Az óriási kiterjedésű határban 30 ezer lélek él és nagyjából földműveléssel foglalkozik. A termőföld ily nagy mennyisége ellenére Zenta népét vagyonosnak mondani nem lehet, sőt a megélhetés határozottan nyomorúságos, aminek oka nagyrészt az aránytalan birtokeloszlásban rejlik. A 60 ezer holdnyi termőföldből

ugyanis a város tulajdona tizezer hold. A fennmaradó 50 ezer hold 6636 mezőgazda kezén oszlik meg és pedig akként, hogy kevés híján 30 ezer hold 59 száz holdon felüli nagybirtokok kezén van, míg a többi húszezer hold 2074 száz holdon aluli kis- és törpebirtokok között oszlik meg. A statisztika által mezőgazdának nevezett 6636 családfenntartó egyénből a 2133 önálló birtokos levonása után a fennmaradó 4500 mezőgazda eszerint csak mint napszámos, vagy haszonbérelő mások földjein gazdálkodhatik, egyébként azonban teljesen vagyontalan.” (Bács-Bodrog vármegye monografiája.)

A jugoszláv agrárreform végrehajtotta ugyan a földosztást, de a sebeket itt nemhogy begyógyította, hanem még inkább feltépítte. Ennek a földreformnak alkata ugyanis *szláv* nemzeti jellegű volt, viszont a zentai járásban nélkülözötte leginkább azokat, akiknek földet akart juttatni: a szlávokat. Ennélfogva idehozták távoli vidékekről a legtöbb dobroyolác telepest, akik a szláv elemet erősítették a járásban. A nincstelen magyar rétegekre szomorú napok következtek. Kiszorultak a városi földekről, a nagybirtokokról, ahol addig legalább mint gazdasági cselédek dolgozhattak – szétszóródtak mindenfelé, mindenfajta munkákra, ezek a munkaalkalmak azonban a gazdasági depresszió éveiben csak gyéren mutatkoztak. Szomorú volt elnézni a megszállás éveit a tiszaparti városok és falvak úgynevezett köpködőin bődöngő magyar embercsoportokat: szédlültek az éhségtől, nyomorogtak, munka pedig nem volt.

A dolgokból önként folyik, hogy a felszabadulás után ebben a járásban akadt a legjobb magyar földigénylő, hiszen, mint látjuk, már az első világháború előtt is itt élt a legnagyobb tömegben a földnélküli magyar.

Lássuk hát, mit végzett a délvidéki földbirtokrendezés Zentán és a zentai járásban. A földművelésügyi minisztérium földbirtokpolitikai kirendeltsége kiosztott eddig:

Horgoson kb. 4600 hold földet
Martonoson kb. 1400 hold földet
Magyarkanizsán kb. 4400 hold földet

Ezekben a községekben lényeges újabb juttatások nem lesznek, hacsak a zsidóbirtokokból nem, de ezek jelentős részét vitézi telepítésekre szánták. Nem tudtuk megállapítani, hogy hány családfőt részesítettek juttatásban, ellenben ismerjük a lélekszámot azokról, akik mint a juttatott családok tagjai élvezik majd a föld áldásait. Ezek száma:

Horgoson 5122 lélek
Martonoson 3400 lélek
Magyarkanizsán 9160 lélek

Átlagban tehát az egész lakosság felét érinti a juttatás ezekben a községekben. Függett a juttatás elsősorban attól, hány gyermekes családról van szó, tűzharcos-e az igénylő, stb.

Folyamatban van a munka jelenleg Zentán, Adán és Moholon. A felosztásra kerülő terület

Zentán 7000 hold
Adán 2000 hold
Moholon 2000 hold

Sajnos, ebben a három helységben jóval kisebb földterület áll a kirendeltség rendelkezésére, mint az előbbi három községben. Zentán a jelentkezők nagy számára való tekintettel tervbevétték az igénylők egyrészének más községek határába való áttelepítését, így elsősorban Délbácskába. Legrosszabb a helyzet Adán, ahol 2000 hold áll mindössze rendelkezésre, az igénylők száma igen nagy. Végeredményben az egész járásban a juttatások eredménye több mint 20 ezer hold.

Ha hozzávesszük ehhez az ONCSA-házakciót, ki kell mondanunk, hogy a hatalmastömөгű tiszamenti agrárproletariátus, amely ennek a környéknek gazdasági életét mindig erősen nyomta a valóságban nem létezik már, illetve tűnőben van: *átváltozott kisbirtokossá*. Ma még csak nyers keret az egész, esztendőre azonban, mire a föld újraéled, az új birtokos keze alatt, mire megszületik az első terméseredmény, a forma átlényegül léletté. Ez az élet pedig ma-

gyar élet, visszavonhatatlanul, erősen és eltörölhetetlenül az.

Érdekes földrajzi kísérőjelensége is mutatkozik a tiszamenti telepítéseknek és juttatásoknak. Nagyjából olyan területekről van szó, amelyek a tiszaparthoz tapadó városoktól és községektől nyugatra, Belsőbácska irányában terülnék el. Amíg az anyaközségek a folyó-

parthoz tapadva részben vegyeslakosúak, ez az új életsáv színmagyar. Horgostól Óbecséig terjed ez a sáv, párhuzamos a Tisza folyásával és úgy lehet a közeljövőben virágzó új községeknek lesz az alapja. Ezek az új községek már az új magyar életütem jegyében születnek mind.

Majtényi Mihály.

MINDIG MAGADNAK

Mindig magadnak élsz már és magadban
Nem ér el hozzád semmi zaj, se fény,
Mint aki fiúdik már az örök habban,
S időn kívül van, akármerre mén,
A földön túl lebegsz ezer alakban,
Félig valóság, félig tünemény.
Igy élsz te már itt, észrevétlen, messze,
Felhők között, az égi ködbe veszte.

Nincs már szemed, hogy lásd, mi esik itten,
S füled, hogy halld, mi zajlik ideleinn.
Vakon bolyongsz magányos köreidben,
S részvétlenül, szivedig siketen.
Nem perled már Istent se póreidben,
S az ember is, ó milyen idegen!
Más csillag már, mely más pályára vetve,
Hideg fényét se küldi közeledbe.

Nem kutatod, a percek hova szállnak,
Mit hoznak és mit visznek tőled el?
Csak élsz hűsén egy ősz-esti homálynak,
Mely nem kérdez már és nem is felel.
S bár emlékeid vissza-visszajárnak,
Szeliden, mint a hold, ha utra kel,
Magányodban, míg falaj közé ülsz,
Az elmúlás örök vizébe szédülsz.

Hódsághy Béla

HOGY VISSZANÉZEL

Hogy visszanézel, régi, régi gyengéd,
S nem gyógyulsz már abból ki soha tán,
Bár böles lehetnél, ha fordítva tennéd,
Hiába, hátra néz csak a magány.
Nincs ablakod, mely nyílna hirtelen szét,
Hogy messze láss s előre is talán:
A múltban élsz csak, abban, ami rég volt,
És mint a perc, a végtelenbe szétfolyt.

Számodra ennyi még az élet, ennyi,
Félszázad év a mély lamu alatt.
Emlékeid közt szeretsz elpihenni,
Hadd állja más helyetted a sarat.
Mi érdekel még: pára már! a semmi,
Ahogy tükrében ringatod magad;
Mi ideköt, foszlékony, mint az álom,
S nem függsz, csak még egy pókháló-fonálon.

Csak ennyi köt! Mindahhoz, ami lesz még,
Csak ennyi ép: egy gyenge, gyenge szál.
Most festik át világod az új eszmék,
S vált alakot a ledölt ideál,
De téged hűt már alkony és hivesség,
Mely fázik benned, hogy napod leszáll,
S míg nézed azt, mi visszafele: másod,
Leszakad rólad s nincs már folytatásod.

Hódsághy Béla

A tatár kán

Irta: Angel Karalijcev

Bolgár eredetiből fordította

Dr. Boikliev Dimo

Novemberben bolgár írók jártak Magyarországon és Budapesten nagyszámu hallgatóság előtt mutatták be műveiket. Közöttük volt Angel Karalijcev, a mai bolgár próza egyik kimagasló egyénisége. A Kalangya, amely Magyarország déli tájain, a Balkán szomszédságában a híd szerepét is betölteni kívánja, örömmel ragadja meg ezt az alkalmat, hogy Karalijcev egyik meggrázó elbeszélését bemutassa olvasóinak.

A buzatáblák aranyárga felhöként borították a dombokat.

Ott, a falubeliek áldozódombján. Danail szőlleje felett, ott, ott sötétlett fel ijesztő, fekete falként először a horda. A szláv betűkkel telerótt, ferde kökereszt mellett, hol Péter-Pálkor az oresiak hosszú, csavarosszarvú fehér ürüket szoktak áldozatul levágni, és sűrű fekete bort inni, kistermetű lovas tünt fel. Közében hosszú éles dárda, harcizob, nyakán aranyozott tüllök, testén pedig bőruha volt. Ferdevágásu, nyugtalan szemű harcivágytól csillogva nézett Ores felé, s mintha egy pillanatra megmerevedett volna. Egy szempillantás elteltével még husz lovas állt mellette a dombon. Hátuk mögött a kék ég s úgy sötétlettek ott, mint fekete parasztszemek. Megmegemelték dárdájukat. Lenge nyári szellő sóhajtozott. Fejük felett meglöbent a lófark. Gyorsan, lázasan megbeszélést tartottak, majd olyan gyorsasággal, amint jöttek, visszahúzódtak és eltűntek a völgybe lehúzódó erdő mélyén, mely Damján bojár vadászterülete volt. A Danail szőlleje felett magányosan álló, sűrű lombú cseresznyefáról egy fehér ingű, tarkakötényű, karsu és sudártermetű leány ugrott le. Haja arany volt, mint az őszi lomb. Felkapta kosarát a

földről, átlendült a tüskés sövényen, de rögtön utána fel is jaidult, mert tüske furdott a lábába. Fürgén lehajolt, kihuzta, majd gyorsan futni kezdett a folyó melletti ösvényen és bekanyarodott a falu kihalt, csendes utcájára. A forrás mellett a köveken egy hajlott hátú, fáradt nő fehér ingeket terített ki száradni. A vizimalom nem működött. Kis idő elteltével egy lovas száguldott a szőlő felé, lovának összekuszált sörényére hajolva. Átugratott a sövényen és lefelé vágatva belegázolt az Orest minden oldalról körülvevő buzatáblába. Lova fáradni kezdett. Valósággal uszott a buzatengerben. A tatár után hosszú barázda jelezte utját. Ezen az uton most másik majd harmadik is követte. Jobboldalt egész sereg tünt fel. A horda száma egyre nőtt. Mintha valami hangyabolyból kerülőnek elő, a domb mögül a fekete vendégek ujjab serege bukkant fel. Körülzárták Orest, és most minden irányból előretörték.

Valahol a kerteken és kerítéseken túl egy tüllök siralmas hangja bűg fel. A hang szomorúan nyújtózkodott, mint az anyját kereső borjú bőgése. Az oresiek pillanatok alatt az utcára rohantak, a templom kökerítése mögé menekültek és eltorlaszolták maguk mögött a keskeny ajtót. A tatárok véres ellenállásra vártak. Meztelen jatatánjukat lengetve, ijjákat megfeszítve, vad harci kiáltásokkal és elnyújtott üvöltésekkel farkasként száguldottak végig a sárga utcákon. De senkivel nem találták szemben magukat. A férfiak, akik szembeszállhattak volna velük, Damján vezetésével háborúba vonultak. Már ennek két hónapja, felőlük azonban azóta sem érkezett hírv. A kutyák kezdtek csak végtelen vonítózába az udvarokon. A tyukok is szétszaladtak s riadtan kotkodácsoltak. Egy nyitott tölgyfaajtón pirosruhás szőke gyermek szaladt ki. Játékosan négykéz-

láb indult el az utcán keresztül a szemben levő kút felé. Egy hatalmas természetű tatár, kinek nyakát háromszoros aranylánc díszítette, megsarkantyuzta lovát és az uton éppen akkor áthaladó gyermekre ugratta. A ló azonban, mintha csak madár lenne, könnyedén átugrott rajta, anélkül, hogy érintette volna. A kerítésen túlról egy női hang sikoltása tört fel. A gyermek a ló után fordult és bámulva nézte nagy farkát. Ebben a pillanatban nehéz kő ütését érezte fején a tatár. Mire megállt és megfordult lovával, a házból egy sudártermetű, aranyhajú leány ugrott elő és haragosan végigmérte szemével, majd özként felugorva, felkapta a gyermeket és visszafutott. A tatár felemelte lándsáját, meglendítette, de szemébe villant a leány karcu termete, a derekán körülfutó világos öv, orrát megütötte a fiatal test feléje szállingózó illata, szeme előtt parázsló tűzként sziporkázott fel arany haja és a tatár leengedte kezét. Szívében gyöngséget érzett, mintha mézes sugár öntözte volna szívét, keble fellángolt, térde megremegett. Magasan felemelkedett a nyeregből, elkiáltotta magát és fekete sasként szállt a falu főtere felé. A rablás abbamaradt, a horda zaja elcsendesedett. Ő maga pedig bement a templom udvarába és jatagánját hüvelyébe csuszattatta. Kezét kinyújtotta a templom ajtaja előtt olvasóként lebegő cseresznyefűrt felé. Az oresziak erre kinyitották a földbe ékelt vasajtót. Elsőnek egy fehérszakállu aggastyán lépett ki rajta. A falu atyja. Meghajolt a tatár előtt, majd várakozóan függesztette rá szemét. A tatár megérintette szájával a cseresznyét és utána szárával együtt megette.

— Csak terített asztalt kérek csapatom számára — kiáltotta a vendég tiszta bolgár nyelven és újra az érett cseresznyék után nyúlt. — És egy olyan nő énekét szeretném hallani, aki úgy énekel, mint a csalogány. — Lova megmozdult a kőtáblákon. Patkójának szikrái belevesztek az alkonyati félhomályba, míg a nap utolsó sugarait bocsátot-

ta feléjük a dombok mögül.

*

Megterítették az asztalt. A vendégek tarka párnáikon ültek, szorosan egymás mellett. Sült bárányok, piroshéjjú, ropogós, meleg kenyerek sorakoztak fel előttük. Hajlékony lányok tettek-vettek körülöttük. Felszolgálták az ételeket, sűrű bort töltöttek a zöld agyagedényekbe, melyeket még trák kalmárok hoztak a forró Dél városaiból Damján bojárnak. A tatárok felemelték a mélyöblű kanecókat, szomjasan ittak, mint éhes kutyák, mohón falták a húst, ettek és dörmögtek. Szemük fel-fellángolt, többen megoldották ruhájukat, némelyik félmeztelenre vetkőzött. A mécs fényében fürdő fekete válluk fényleni kezdett. Ujjaikon szentjánoshogarakként fel-felcsillantak az aranygyűrűk. Kezüket egyre gyakrabban nyúlt az asztal körül felszolgáló, feltűrt szoknyájú leányok után. Bontogatni kezdték fehér ingüket s igyekeztek átölelni derekukat. A leányok halkan sikoltoztak. Félelem fogta el ifjú szívüket. A kán az asztal felső végén állt, a meszelt falhoz támaszkodva, — feje felett mécs pislogott — olajjal telt agyagtál, benne uszkáló gubacs. A mécs mögött, a fel-fellobbanó fényben egy szentkép arca bámult. A kán szép férfi volt. Fekete, magas homlokú, ragyogó szemű, hanyagul lecsüggő bajuszú. Nyakán arany nyaklánc csillogott. A leányok irigykedve, sóhajtozva nézték a drága láncot. Az asztalon térde mellett, régi, nehéz, fehér csont markolatu csupasz tör hevert. A kán kenyeret vágott vele. Csontnyelét apró gyöngyök díszítették, melyek kölesszemekhez hasonló fénnel hunyorogtak. Ajkán rejtélyes mosoly játszadozott. Szemben vele, a fal mellett állt a sárgahajú lány, aki őt közel fogadta Oresban. A lány rátekintett. Tágranyílt, ijedt szeme a férfi tekintetét kereste, s mihelyt az rápillantott, szempillái rögtön lezárultak, keblei pedig magasra emelkedtek. A lány két keble úgy hullámzott a kemény ing alatt, mint két szárnyát próbálgató riadt galamb. És milyen válla van ennek a gyönyörű

szláv nőnek! A kán elképzelte, amint hortól nedves ajkával ezt a vállat érinti és vére gyorsabban kezdett szívében keringeni.

Damján szerűjénél tüzek lobogtak. A vezérek bent mulattak, a horda kívül. A középső tűznél két tagbaszakadt tatár tartotta vállán azt a nyársat, melyen egy egész ökör sült a térdigérő parázs fölött. A tűz körül ültek a csapat tagjai zümmögve. A máglya erősen pattogott és a levegő megtelt a sült hús szagával. A szomszéd kerthben, a diófák ágai között két földetlen fejű, fehér íngű fiúcska rejtőzött. Szomjas szemmel, kíváncsian nézték a tatárok éjjeli mulatóságát. A sötétben baljóslatú hangon bagoly huhogott. Egy függővel diszitett fülű tatár ült a tűz mellé, a kerítésnek támasztva hátát. Most nyugtalanul forgatta a fejét; a sűrű sötétséget kémelve, keresve a madarat. A riasztó hang mintha tört döfött volna szívébe, egész testében remegni kezdett és babonás félelem vett erőt rajta. Egyszerre csak megpillantotta a fehérínges fiúcskákat. A legerősebb tűz lángja hirtelen fellobbant, a kert felé csapott ki és fénye elárulta a gyermekeket. A tatár kezét háta mögött tartva megkereste ijját, kifeszítette, miközben visszafojtva lélekzetét nem vette le áldozatáról tekintetét. Egy láthatatlan nyíl süvített. Az éjben éles gyermeki sikoly visszhangzott. A csapat tagjai megzavart méhkasként kezdtek dongani, egy pillanat múlva azonban megint lecsendesültek, mikor nyugtalan társuk átdobta hozzájuk a kerítést és át a fehérínges gyermek hulláját.

Furulyák szólaltak meg. Felhangzott a csörgődobok zenéje is, majd a dobok is peregni kezdtek, mint jégesőt hozó felhők. A kutyák elnyújtott vonításba kezdtek. Mintha földindulás közeledett volna. Az időnként beálló pillanatnyi szünetekben egy éneklő leány hangja tört magának utat az éji ég felé. Dala lebilincselő volt. Damján házának ablakából szállingózott ki, ahol a vezérek mulattak. Latinka énekelt, megbűvölve a szép tatártól, engedelmeskedve derűs

szemeinek, madárként énekelt, mint a pacsirta alkonyatkor a learatott búza-tábla felett, melyen dús kévék hevernek halomban és piros mákfejek sirják a földre szirmaikat. Könnyedén hajladozott előre-hátra, két szegényes rézpénz csillogott nyakán és lassan kebelére csúszott, mintha keresne ott valamit. Nincs szebb valami a világon, mint a szép, fiatal leány hangja, ha énekel. A tatárok nem vették le róla tekintetüket. Szemükkel levetkőztették, keblükhöz szorították, lázas ujjakkal haját simogatták, szóval csüggték szavain. Éneke mintha ottmaradt volna torkukban. Csak a kán nem nézett rá. Mozdulatlan arccal hallgatott és kése hegyével kis keresztet rajzolt az asztal mellett a földbe. A földre szegezte tekintetét. Zavaros gondolatok száguldottak agyában. Úgy érezte, hallja a tavasszal olvadó vizeket vívó patak csobogását, de elmúlt ez az érzése. Majd nyáj kolompolását hallotta. Valahol messze tüzek festették veresre az égboltot. A nagy pusztá felett a véres nap úgy bukott le, mintha selymes fűbe esett volna, hogy lelkét kilehelje. A horda letáborozott, tüzek gyúltak, néhány szoptatósbarányt és szárnyast nyársra húztak. A kerék mellett fiatal fogoly állt, könnyek csordultak arcán, mialatt dél-felé nézett. Leszállt a sötétség, fel-fel-villantak a távoli csillagok. A szülőföld végtelen távolságban elmaradt. De lelke vissza-visszatért oda. Mint kis fiúka, mely még nem tud repülni, és át megátrópdós a kisebb dombokon és a kerítések tüskéi között esik le fájdalommal csipogás közepette, és kétségbeesve keresi az elvesztett fészket, az anyai szárny melegét. Kis árva, honnan jöttél? És valahol a sötétségben anyai hang szól a messzeségből:

— Hol vagy, gyermekem, hová kerültél drága csillagom?

És ez a hang ugyanaz, mint ezé a leányé, aki most itt énekel előtte...

Az idő keze mindent eltörölt a kán emlékezetében. Még anyja arcára sem emlékezett. Csak arra a síkságon eltöltött estére, mikor anyyi, a szeméből

hulló, sós cseppet nyelt le. Mostohaapja akkor úgy dobta oda neki az ételt, mint-ha a kutya lett volna. De aztán magához hívta, átölelte és úgy fektette le a fűre. A gyermek megmelegedett, mint-ha csak anyja ölében lett volna. Elaludt és álmában egész éjszaka anyja után futott. Borzalmas erdőben szaladt, eltévedt a fatörzsek között és könnyei úgy hullottak, mint a zápor. Mikor reggel felébredt, a tatár keze csupa víz volt. Nőni kezdett. Megtanulta, hogy kell kumiszt inni, lovat megülni, lándzsát vetni, nyíllal tizenöt lépésről ellőni egy falevelet. Megtanulta, hogy kell idegen területeken cserkészni, rabolni és öldökölni. Mikor felnőtt, maga szervezte meg csapatát és dél felé vezette...

Latinka befejezte az éneket és a tatárok felshajtottak. Egyik közülük, egy alacsonytermetű, széleshátú, vastagnyakú és vékonylábú tatár, felkelt az asztal mellől. Medveként a leány felé indult és ránevetett. Fogai füzérbe füzött gyöngyökként csillantak fel. Latinka megremegett és hátrahúzódott. A tatár orrát valaha megcsonkították. Ijesztő ember volt. A leány válla felé nyúlt kezével, mielőtt azonban hozzáért volna, egy csontnyelű, sárga gyöngyszemekkel kirakott tör zizzent és fűrődött a falba, a fekete kéz és a leány fehér válla között. Remegve állt meg és úgy búgott, mint a megpendített húr. A tatár visszafordult és urának hideg tekintetével találkozott. Mosolyogva meghajította magát és anélkül, hogy szólt volna valamit, visszament helyére.

A multság sokáig tartott. A szerű melletti tűz pislákolni kezdett. Fehér hamu borította a paraszat. A sült ökör már régen levándorolt a gégeken. A kerti kerítéshez kötött lovak prűszkölni kezdtek. Ores felett feljött az ezüstös hold és megnézte magát a diófáról leesett fiúcska holt szemében. A kis holttest háttal esett a tűz mellé, folttal díszített fehér ingecskéjében, mely pirossal himzettnek tünt így fel. Jobb kezének ujjai egy csomó fűvet markoltak.

A horda vezetői felálltak az asztal

mellől és kergetni kezdték az ételhordó leányokat. Ki kit tudott, azt fogta ki magának, mint ahogy csirkevagás előtt a gazda kinézi magának a levágandó jószágot. Lassan elszóródtak Damján szétdőlt otthonának szobáiban. Csak Latinka és a kán maradt ott. A tatár szótlanul maga elé meredt. Feje fölött utolsót lobbant a mécses. Erőltette emlékezetét és mintha felmerült volna képzeletében, hogy valamikor éppen így sercegett a kilobbanó mécses... még a bölcsőből hallotta... Latinka várta, hogy ez erős férfikezek megragadják. Elkészült rá.

— Hogy hívnak? — kelt fel hirtelen a férfi és hozzálépett.

— Latinkának. És téged, kán? — kérdezte suttogó hangon a leány.

— Kánnak.

— Más neved nincs?

— Miért kérded?

— Azt mesélik rólad az emberek, hogy bolgár vagy.

— Nem igaz.

— Miért titkolod? Hiszen úgy beszélsz bolgáru, mint bármelyik falumbéli.

— Kilenc éve járom már a bolgárok földjét.

— És a szemed?

— Milyen a szemem?

— Mint a mienk.

— Mint a tied.

— Valóban. Ó, milyen nyakláncot viselsz! Biztosan nagy vagyoned van. Nem illik férfihoz arany nyaklánc. Honnan vetted? Tatár feleségedtől? Szébb ő nálam?

— Nekem nincs a tatárok közt aszszonyom.

— Miért nincs? Tulságosan fiatal vagy még?

— Mert a ti földeiteken valamennyi nő az enyém.

Igen? — Milyen fekete a hajad, pedig a bajuszod — szöke.

— Miért fogadtál ma kövel?

— Mert annak a Danailnak gyermekeire ugrottam lovad, aki nekem mostohaapám. Nála dolgozom, szőlőjében ka-

pálgatok. Nézd csak, milyen durva a kezem. Hajnaltól késő estig dolgozom.

A kán megfogta kezét. Tűz gyúlt a leány szemében, pir öntötte el arcát, gyöngye keblei nyugtalan galambként hullámzottak.

— Most fogd meg a hajam, és meglátod, milyen. Van puhább nála? Mondd tiszta szívedből!

— Háltál már férfivel? — kérdezte a tatár.

Latinka megremegett és lehajtotta fejét:

— Soha.

A férfi megelégedetten simogatta fejét. Sötét ujjai puha aranyfürtökben fűrödtek.

— Nem sajnálsz?

— Miért sajnálnálak? Hisz oly szép férfi vagy. Már láttalak álmomban. Nem hiszed? Ha kívánod, megesküszöm rá. Nagyon sokszor álmodtam rólad. Csak nem ilyennek álmodtalak, mint most vagy. Csunyábbnak, csunyábbnak... Istenem, milyen bolond dolog is az álom! — Hajdanában csak a bojárok kastélyait szoktátok kirabolni, most meg sorba fosztogatsz mindenütt. Hát nem sajnárod a szegényeket? Tudok erről egy dalt. Ez még régtől maradt meg bennem. Elénekeljem?

— A te hangod megbabonáz.

A kán átkarolta és szemébe nézett. Két szép dió. Elviszi tatár földre, hogy virágként díszítse csapatát, ott nyíljék ki teljes pompájában a végtelen rónaságon, ott énekeljen neki csalóányként.

— Fel tudnál emelni? — szólalt meg váratlanul Latinka.

— Mint egy kis báránycát.

— Na, lássam!

A férfi könnyedén magasra emelte. A leány kacagni kezdett, mint egy kis gyermek, és meglendítette lábát. Inge meglebbent és elővillant fehér térde.

A tatár, elsőtedve nehezen lélekezett. Végigsimított homlokán tenyerével, majd levéve magáról az arany nyakláncot, gyorsan Latinka nyakára kapcsolta.

Az elsőgyelte magát.

— Derekadra pedig ezüst övet adok, melynek kapcsait gyöngyház díszíti. Olyan papucsot veszek neked, mely korallszemek csillogásától fénylik.

— Mikor?

— Mikor a feleségem leszel.

— Elviszel a tatárok földjére?

— El.

— És hitemet el fogod venni?

— Nem.

— Milyen jó vagy. Mécses gyujtok majd szobámban anyám emlékezetére, a bölcsőben egy kis tatár fog ringani és én szépen énekelek neki. Ó, Istenem, hogy szeretnék én most énekelni! Reggeltől estig. Mikor tavaly nyáron meghalt Damján bojár felesége, a bojár engem kért meg, hogy siratója legyek, mert szépen tudok énekelni. És sirás helyett dal tört elő a torkomból. Ilyen vagyok. Nagyon jókedvű.

A kán megint megsimogatta fejét. És minél jobban gyötrődött szíve, annál jobban remegett keze a leány haján. A nyitott ablakon keresztül besóhajtott a tiszta nyári éj. Langyos szellő csókolta kint a fa álmos lombjait. A sötét lombkorona úgy várta a szellőt, mint ara a vőlegényét. Valahol kakas rikkantása hallott.

— Pihenjünk le! — szólalt meg a leány. A kán elfújta a méceses lángját. A szoba mély sötétjéből tündéreként világított neki a leány. Az arany nyaklánc ott vonaglott, zizegett a nyakán és zizegése beleolvadt a sötétbe...

*

Haldokolt az éjszaka. A hold már alacsonyan lebegett az égbolton, bágyadtan vont a beözűst fényével az eresz alá akasztott rézüstöt és benézett az ablakon. A kán, szétnyílt ingében, kieserepedett szájjal, mélyen aludt. Homloka fáradtan fénylett a holdvilágban. Latinka ébren feküdt a szép, erős, alvó férfi mellett, annak meleg karjában. Szeme előtt megjelent a távoli tatár tábor. Korállábú madarak szálltak vállára. És kérték: énekelj! Egy mandulaszemű kis baba ügyetlenül ingébe kapaszkodott és telt kebleit kereste, míg fogai gyöngy-

sorként villantak elő. Forrón vágyódott arra, hogy e fogacskák beleharapjanak telt anyai keblébe és szinte már érezte azt a fájdalmat, mely a gyermeket hordozó kis szíjaktól keletkezik a vállán. És mikor majd kihullik az első fogacska, — talizmánként kis zacskóba varrja majd, hogy a magas fűben mérges kigyók meg ne harapják, ellenséges nyilak el ne találják. Hirtelen megvillant agyában, hogy valahol, a tatárok földjén él egy fivére, aki ugyanígy nyakában hordozza első kihullott fogacskáját.

— Megismerheted, leányom, a hal tenyerén lévő két holdacsckáról és talizmánjáról — mondta neki valamikor anyja és mikor elhurcolt gyermekének nevét megemlítette, kimondhatatlanul fájt a szíve.

— Andrej — suttogetta Latinka, — vajjon megtalállak-e ott valahol a tatárok földjén? Drága bátyám! — Bárhol találkoznék is vele, azonnal felismerném és mindent, mindent elmesélnék neki... — Felkelt, de ismét visszaült. A hold rávilágított. Ráhajolt a férfira. Istene, semmiképpen sem látszik tatárnak. Milyen szőke a bajusza, mint a kukorica haja. Homlokon csókoljam? És lám, ő is hord talizmánt. Vajjon mit rejthetett belé az anyja? Mit is tehetnek bele a tatárok? És hol lehet a szíve? — Ráhajolt fülével férje meztelen mellére és hallgatózni kezdett. A szív erősen kalapált. — Te drága szív! — szólt Latinka és kinyújtotta kezét, hogy megismogassa. Óvatosan megérintette tenyerével a bőrét. A férfi szája álmában mosolyra nyílt. Keze is megmozdult. — Nahát, neki is anyajegy van a kezén! És kettő!!! — a leány szeme tágra nyílt, szíve nagyot dobhat. Félrehúzta az inget és a hold bearanyozta azt a két kis anyajegyet, melyek apró bogarakként simultak a tatár bőréhez. A leány fülében megcsendültek anyja szavai, mintha a sírból törnének fel:

— Megismerheted a két anyajegy-ről, és...

— Ó, Isten, Istenem! — harapta össze ajkait a leány. — Anyám! Nem ő,

nem lehet ő!! — Szeme megdermedt, válla remegni kezdett. Felugrott, kirántotta a falból az este belevágott tört, lehajolt a tatár fölé és elvágta a talizmán láncát. Remegő kézzel bontotta fel. Keze megmerevedett a felindulástól. Képe a földre esett. Kővé dermedt, mint a kis csibe, mikor kigyó sziszeg rá. Hangot hallott. Mintha kis kölyökcica sírna. Egy aranyfejú gyermeket látott, amint feléjenyúlt és őt kereste a sötétben. Lehajolt, rádobta a férfira a talizmánt, feltepte az ajtót és kirohant. Eszévesztve szaladt le az utcán — a körtefa árnyéka csipkeként villant meg felette — és rohant Damján malmának mély vize felé....

*

Ha az elkésett utas nyári éjeken, mikor a kakas először kiáltja üdvözlését az új nap elé, a tatárok útján Ores felé leereszkedve Damján malmához ér, a par-ton, a malom zöld kövén egy fehér leányt lát ott ülni, kezében tartva halott gyermekét.

♦♦♦♦♦♦♦♦

ALÁZAT

*Szeressenek, áldjanak,
hújanak vagy várjanak,
feledjék a szavamat,
nem siratom magamat.*

*Vezessen a csillagod,
ne süssön rám a napod,
ragyogjon az érdemem,
büntess, ha megérdemlem.*

*Megnyugszom, nem tagadom:
szolgád vagyok, hatalom,
sújtson, védjen a karod,
legyen, ahogy akarod.*

Mérei Sándor.

A délvidéki magyar munkás útja

Írta: Csuka János

I.

A délvidéki magyar munkásság küzdelmes élettörténete még megírásra vár. A fejlettebb iparral és ennek következtében nagyobb multtal és jobban meg-alapozott szakszervezetekkel rendelkező erdélyi és felvidéki magyarság ezen a téren már elvégezte feladatát.

Kétségtelen, hogy főleg a csehszlovákiai munkásmozgalomnak, amelyet mindvégig a kormányon levő különböző munkáspártok, úgyahogy támogattak, nem kellett annyi nehézséggel megküzdnie, mint a betiltások, gyanúsítások, korlátozások sorozatán bukácsoló jugoszláviai munkástörekvéseknek, s így húszegynéhány esztendő feldolgozása és áttekintése is könnyebben ment a számukra. A jugoszláviai munkás szakszervezetek irattárát, statisztikai adatait viszont annyiszor kobozták el a hatóságok, a megmenett anyagot pedig addig rejtgettek, amíg a legtöbb érték elkallódott, s így ma nehéz a mérleget összeállítani. Még az sem vállalhatja teljes biztonsággal, aki benneélt a szakszervezeti élet levegőjében, hiszen nélkülözi azokat a nyers kútforrásokat is, amelyeket felhasználhatna. Még kevésbé vállalhatja ezt a munkát a mozgalmaktól kissé távolabbélő, de hivatásánál fogva a dolgozók iránt mindig megértést tanúsító, közülük való újságíró.

Nem is erre törekszik, amikor a hiányosságok ellenére mégis hozzányúl a kérdéshez. Nagy és távoli konturokban kísérli meg csupán felrajzolni és valahogyan érzékeltetni a délvidéki munkásság élni akarásának élesebben kiütőző fontosabb állomásait, hiszen ez egyben a magyar munkásság életét is visszatükrözi.

A Délvidéken az elszakadás előtt csak néhány nagyobb városban voltak találhatók számottevőbb munkástömörülé-

sek. A szocialista szakszervezetek mellett sorban megjelentek a keresztény szocialista munkásalakulatok is. Szembenállottak egymással, de olyan kemény összecsapásra nem került mégsem sor közöttük, mint a nagyobb ipari centrumokban. Szabadkán és Ujvidéken már az első világháború előtt egyes szakmák (nyomdászok, kőművesek, szabók) munkásai a szocialista világnézet alapján állottak és a szakszervezetekben tömörültek. Megnyitlak a polgárság csodálkozása közepette a munkásotthonok is, amelyekben szociális nevelés folyt. A világháború alatt duzzadt meg a legjobban a szakszervezetek taglétszáma, s a forradalom hónapjaiban kulminált. Délvidéken magyar és szerbnyelvű sajtója is volt a szakszervezeteknek, illetve a pártnak. Szabadkán megjelent a Népszava, Ujvidéken a Szloboda, s időnként németnyelvű szocialista újsággal is próbálkoztak. Az ipari munkásság mellett a földmunkások is szervezkedtek, sőt újságjuk is volt. Bácskában a számuk ma a földosztás után is jelentékeny és érthető, hogy a jobb sors és elviselhetőbb élet utáni vágyakozás összefogásra készítette őket. Nemcsak ipari munkások, de földmunkások sztrájkjairól is hallottunk, s erős érintkezési terület létesült közöttük. Már az első világháború előtt az ipari munkások jelentékenyebb része magyar volt, hasonlóképpen a földmunkásoknál is. Egy húszas években készült szerb statisztika némi maliciával mutatta ki, hogy csupán Bácskában tízezer földnélküli magyar zsellércsalád él. S ha a bácskai szakmunkások nagyarányú elköltözésének okait kutatjuk a különélés alatt, akkor rájövünk arra, hogy ezek is túlnyomórészt magyarok voltak, akik szinte elárasztották Jugoszlávia rohamosan iparosodó nagyvárosait a jobb kereseti lehetőségekben reménykedve. A háborús romokból kiemelkedő Szerbiában

kellett a szakmunkás, s a magyar munkás jólfizetett és szívesen fogadott alkalmazott lett úgy Belgrádban, mint az ország bármely részén. Hangosak voltak a magyar szótól a gyárak környékei, s Jugoszlávia hirtelen bekövetkezett összeomlása segítette csak haza őket, a régi környezetbe, ahonnan azért távoztak, mert a rendelkezésre álló helyek kelletek a jelentkező szláv munkásoknak.

*

A délszláv állam megalakulását megelőző hetekben Bácskában is megismétlődött az a jelenség, amely a szakszervezetekbe való özönlést Budapesten és másutt is annyira jellemezte. Nemcsak a polgári gondolkodású kishivatalnok réteg, hanem még vállalati igazgatók is a korszellem hatása alatt a szakszervezetekben jelentkeztek. Nem meggyőződésből, hanem mert azt hitték, hogy ez most így jó és így illik cselekedni. Természetesen ezek voltak az első, akik a szakszervezeteket és a munkásotthonokat csakhamar átjáró nagyobb szelekre ugyanolyan gyorsan eltávoztak, mint amilyen meglepetésszerűen érkeztek.

A szocialista, beállítású és nevelésű magyar munkások számára azonban nem ezek a konjunktúra szocialisták és szakszervezeti tagok, hanem szláv elvtársaik okozták a legnagyobb csalódást. Már az elszakadást kimondó ujvidéki szerb nemzeti tanácsnak voltak szerb nemzetiségű szocialista tagjai. Nem egyszerű párttagok, hanem titkárok, sőt pártlapszerkesztők is. Sok évtizedes szocialista nevelésük minden hatása abban a pillanatban elpárolgott, amikor meglátták az első szerb katonát és a kibontott szerb zászlót. A nacionalizmus, amely bizonyára sok vihart korbácsolt fel ingadozó lelkekben, végül felülkerekedett a legtöbb és egymásután jelentkeztek az annyira óhajtott állásokért. A tegnapi szocialista vezetőkből így lettek a szervezkedő szerb állam tisztviselői, persze útjuk lehasadt a szakszervezetek útjáról. Valami különös szerb és nacionalista szakszervezeti kereteket igyekeztek ugyan fenntartani, de a közöny

hamar belepte házuk táját. Még a szerb munkásnak sem kelletek, hiszen megéreztek, hogy nem meggyőződésük, hanem a gyorsan kínálkozó érvényesüléslen-dítette ki őket a szakszervezetek ismerős és otthonos környezetéből. A magyar munkásság és a magát változatlanul szocialistának valló szerb munkásság vékonyabb rétege elhagyatva, vezető nélkül vergődött az új állam alakulásának első hónapjaiban, amíg erősítést nem kapott. Már 1919 elején érkeztek Szerbiából szocialista munkásvezérek, akik a harcetekről és Budapestről hazatérő magyar szocialistákkal igyekeztek kihasználni az európaszerte kedvezőbb helyzetet a munkásság összegyűjtésére. A magyar kommun hatásának erősebb visszaverődése megremegtette a bácskai földet is és sok szakszervezeti akció omlott össze a magáratálalt hatalom gyors közbelépésén és ellenállásán. Az irányító, segítő nélkül maradt magyarság mind jelentősebb számban követte a szervezett magyar munkásságot a szakszervezetekbe és nem egy munkásotthonban újszólván csak magyar szót lehetett hallani. Ez volt az az idő, amikor sokan belső meggyőződés nélkül lettek a szakszervezetek tagjai, s leginkább azzal magyarázták elhatározásukat, hogy valahova kell tartozni, amikor mindenki szervezkedik. Mivel a magyart ekkor még máshova nem fogadták be, beiratkoztak a szakszervezetekbe, ahonnan a nem odavalók persze elég gyorsan el is távoztak. Az akkori viszonyokra és a magyarság gondolkodására jellemző az is, hogy sokan a szocialistáktól, illetve a szakszervezetektől várták a Magyarországhoz való visszacsatolást és ennek kedvéért még a munkabeszüntetést is vállalták. Az 1919-es országos sztrájk, amely a vasút leállításával indult meg, nem is annyira a magyar kommun iránti szimpátia megnyilvánulása akart lenni sokak részéről, mint inkább azé az elképzelésé, amely egy tömegmozgalommal lehetségesnek tartotta visszaadni Bácskát Magyarországnak. Ezekből a naiv elképzelésekből persze ki kellett ab-

rándulnia a magyarságnak, elsősorban annak a rétegnek, amelyet nem szocialista meggyőződése vitt a szakszervezetekbe, amikor a hatóságok lecsaptak a fejlődő munkásmozgalmakra és visszaszorították az utcákról.

Bácska magyar munkássága a táncstáncosság és tehetetlenség partjai között vergődött ezekben a bizonytalan napokban, mert egyrészt megérte régi szerb elvtársai menekülését, másrészt a szakszervezetek olyan népszerűségét, amelyre nem volt példa. A megpróbáltatások egész áradatának kellett jönnie, hogy a munkásoknak megszabaduljanak a nemodavalóktól és üldöztetéseken keresztülvergődve a megmaradt és kipróbált erővel igyekezzenek fenntartani a szakszervezeti és szocialista gondolatokat.

*

A délvidéki magyar munkásmozgalmat az első hevesebb megrázkódtatás már 1920-ban érte, amikor egy Szejciesz Szpaszoje nevű nagybecskereki származású újvidéki cipészszegéd merényletet kísérelt meg Sándor akkori régens ellen. Szejciesz szervezett munkás volt és a hatóságok szinte tajtékzó dühvel vetették magukat a bácskai, elsősorban az újvidéki szakszervezetekre. A magyar munkások százait tartóztatták le, mert azt mondták, hogy a magyarság csak azért húzódott meg a szakszervezetekben, mivel ott szabadabban dolgozhat a délszláv állam ellen. Ezekről az izgalmas hetekről ma is sokat tudnak mesélni az életbenmaradt szereplők. A munkásoktatásokat ismételtelen bezárták, a szakszervezetek sokáig nem dolgozhattak és a szakszervezeti élet megtorpant. A merénylet hullámai mégiscsak elültek, mert Jugoszlávia választásokra készült. A szerb pártoknak kellett a szavazatok. Megjelent a politikai életben a kommunista párt is, meghódította a legtöbb szakszervezetet és az 1920 november 28-án megtartott választásokon 198.736 szavazatot kapott. 58 kommunista képviselő vonult be a parlamentbe és a 89 radikális, 94 demokrata és 50 Radics-párti képviselő

mellett harmadik legnagyobb párt lett. Magyar nemzetiségű kommunista képviselője nem volt a parlamentnek. A Bácskában megválasztott kommunista képviselők nagyjából szerbiai volt. A nacionalista szerb pártok megdöbbsen a kommunista előretöréstől és bár a Bácskában a szerb szocialisták mérsékeltebb mozgalommal kísérleteztek, eredményt nem értek el. A kommunista képviselők zavarták a parlamenti munkát, a választási győzelem viszont megerősítette táborukat és a centralista és nagyszláv elvi alapokon berendezkedni készülő Belgrád nem tudta, mitévő legyen. Közben Delnicén egy kommunista munkás agyonlőtte Draskovics belügyminisztert, számos munkásrendelet kibocsátóját, mire a kommunista képviselőket megfosztották mandátumuktól a hírhedt Obznana rendelet alapján és pártjukat is betiltották. Megkezdődött a szakszervezetek újabb kálváriája. Megint télenre voltak ítélve, amíg a mérsékeltbérek a párt és a szakszervezetek kettéválasztásának szükségességét hirdetik újabb mozgalommal nem kísérleteztek.

Teljesen előről kellett kezdeni a szervezkedést és a gyakori betiltások, házkutatások, üldözések hatásaként megfogalkozott természetesen a tagok száma is. A szakszervezetek megszabadultak a korszellemmel kacérkodó alkalmi szocialistáktól is, hiszen most már egyenesen veszélyt és nem előnyt jelentett valamelyik munkáspárthoz vagy szakszervezethez tartozni. A magyar munkásság is magáhozért első ájultságából. A régi szervezett munkásság még kitarzott, mert nevelése ezt diktálta, de felülkerekedni, vagy a cséh és román példára magyar munkásszervezeteket teremteni mégsem tudott. Szláv munkáspártokba kényszerült. A pártbetiltás felmorzsolta a szélsőséges akciókat és 1923-ban a független munkáspárt néven választásokba induló egykori kommunista jelöltek már csak 24.321, 1925-ben 17.383 és 1927-ben 49.141 szavazatot kaptak a munkásmozgalmakra nehezedő hatósági nyomás miatt és kommunista

képviselő nem tért vissza többé a parlamentbe. A mérsékeltebb szocialista párt, amely főleg egykori szerb, horvát és szlovén szakszervezeti vezetőkől rekrutálódott, akik mindinkább nemzeti alapokra helyezkedtek, szintén gyorsan eltűnt a politikai élet porondjáról. A bácskai szerb munkásvezérek az első választásokon mandátumokat szereztek ugyan, de állandóan ritkult a számuk, nem lettek még a szláv munkásságnak sem, bár közben egy-egy jó állással kárpóolták magukat. A szociáldemokrata párt 1920-ban 46.792 (10 mandátum) 1923-ban 18.491 (2 mandátum), 1925-ben 20.773 (0 mandátum) és 1927-ben 6.122 (1 mandátum) szavazatot kapott és végül már csak egy szlovén szocialista maradt meg a belgrádi parlamentben.

A volt kommunista szavazókat elsősorban a Macsek-párt olvasztotta magába. Bácskában azonban már az 1925-ös választásokon a magyar szervezett munkásság egyrésze a Magyar Pártra szavazott, mert rájött arra, hogy nyomorúságának okai túlnyomórészt magyarságából erednek. De sok magyar munkás szavazatot kaptak a magukat demokratikusnak nevező pártok is, amíg a szavazók előtt nem lett világos, hogy a szláv pártok elsősorban szláv érdekeket tartanak szem előtt s csak másodsorban más szempontokat. Így helyezkedett el lassan-lassan a szakszervezeti munkásság a politikai pártok között, bár az a része, amely szocialista oktatásban részesült, mindvégig megőrizte a szocialista különállást és a szakszervezeti szellemet, ezek számba azonban kisebb. Ez a része idegennek tartotta a Magyar Pártot is, amelyet az elleneságos agitáció az urak pártjának nevezett s ez vonatkozott különösen a földművesekre, akik a nincstelenség miatt legtöbbet szenvedtek. Közben az élet, a mindennapi kenyér megszerzésének gondja is elvégezte a magáét. A magyar szakmunkás, aki mindent megpróbált: szakszervezetet, pártot, az ingadozó erkölcsű politikát, mind nagyobb számban költözött délre, ahol tárt karokkal fogadták. Az idegenben

dolgozó magyar szakmunkások száma 40—50 ezer volt s ezek legtöbbször új munkahelyén megnyugvást és több megbecsülést talált, mint odahaza, ahol magyarsága miatt utjában volt a feltörő, minden jó pozícióért jelentkező szláv munkásságnak. Odahaza elsősorban a magyart látták bennük s csak másodsorban a munkást, akit vissza kellett szorítani. Új környezetében bizonyosfokú kiábrándulás után már nem is kereste a szakszervezeteket sem. Visszakanyarodott a körülötte mindjobban zugó szláv tengerben a magyarsághoz, amelyet ugyan akkor sem tagadott meg, amikor a szakszervezetek útján kereste boldogulását. A szociális életszemlélet és a szakszervezeti iskola kitörölhetetlen nyomokat hagyott ezek gondolkodásában és lelkiségében s intelligenciájuk könnyű áttekinthetése nyomban elárulja, hogy nemcsak sok mindenben mentek keresztül, de sokat tanultak is életük útbaeső állomásain s megfelelően képezték magukat.

♦♦♦♦♦♦♦

A VÉN VILÁG

A vén világ vonaglik újra lázban,
A higanyoszlop negyvenkét fokon.
Elférsz-e most a csendes csigaházban?
Mit ér a hős elefántcsont torony?
Mi haszna, hogy kifelé festék, máz van
A lelken s közöny az arcon?
A kór megrakta benned is a fészket,
S mit érezel, neked is szól a részvét.

Nincs rá erőd, hogy elhessentsd az árnyat,
Mely lelkedre s a lelkekre fektűt.
A hősi pózok iskoláit jártad,
S emlékü halkan, újra szíven üt.
Ahogy csináltad és ahogy kiálltad,
Beléjük botlasz szerre mindenütt.
S míg lármájukra eszmélsz félig ébren,
Te magad is megejtődsz észrevétlen.

Eszedbe jut az augusztusi hajnal,
A Szávapart, huszonhat év előtt
Most kél a nap fel vérzön, vad zivajjal,
Mint egy gránát, mit Isten keze lőtt
Fölnék, akikben harcok láza nyargal,
S magunkkal hordjuk mind a szemiedőt,
Mely úgy uszlik mögöttünk lengve, hosszan,
Mint fenn a füst a vijjogó magosban...

Hódsághy Béla

A szegény ember élete Bácskában

Irta: Kisbéry János

Nem születtem csavargónak. Szegény embernek sem. Pályatévesztett ember vagyok, felemás, kétlaki lény, garabemciás. Áthidalhatatlan szakadék tátong a lelkemben. Állandóan győtrődöm, emészttem magamat, boldogtalan és szerencsétlen vagyok. Valami szörnyű erő félrelődített az útról, amelyen elindultam és egy napon így találtam magamat rongyosan és nyomorultan, a megvertség és elkárhozottság bénító sokkjával az idegrendszeremben. Különös szerzet vagyok, soha nem álmodtam volna, hogy ilyesmi is létezhessek. Mintha valami átkozott hatalom kicsérélte volna az életemet egy nem-tudom-kicsoda életével. Az ő rongyait, bórét hordom magamon és viselem, mint sorsomat, hollott, úgy érzem, semmi közöm hozzá. Ha úgy tetszik nem vagyok azonos önmagammal. Nem tudom, kinek az életét élem, hol járok, mit csinállok. A legnagyobb mértékben közömbös vagyok annak az embernek a sorsa iránt, akinek az életét élem. Nem reagálok a szenvedéseire, a megaláztatásaira, nem törődöm azzal, hogy mi történik vele. Idegennek érzem testemtől-lelkemtől, gyűlölöm. Ahogyan jövök-megyek, látok, nézek, emberekkel érintkezem, mindebben van valami álomszerűen túlvilági. Semmiféle névennevezhető érdekközösség sem fűz az életemhez; elhanyagolom magamat, tunya, passzív és érzéketlen vagyok. A valóságot életem méhmagzat állapotának érzem, amelyhez csak a várakozásaim köldökszínőjén keresztül fűz némi kapcsolat. A feladatom az, hogy kivárjam, amíg egy napon a magam mivoltában is megszülethetek. De ez a várakozás meglehetősen a körmömrégett már. Harminc éves jócskán elmúltam; leéltem egy emberi életet anélkül, hogy abban részem lett volna. Ezért állandóan türelmetlen és ingerült vagyok. Úgy érzem, mindennel elkéstem

már. Elmulasztottam élni, valósággá váltani ezt az egyetlen soha többé vissza-nem-térő alkalmat arra, hogy éljek. Eltékoztoltam ifjúságomat a pusztai várakozásban és még mindig csak ott tartok, hogy várakozom, már ott sem igen. Ott tartok, hogy megyek az erdőbe, rongyosan és nyomorultan, megöregedve és megrokknva. Értéktelen emberi roncs, csödtömeg vagyok, minden pillanatban sírva tudnék iakadni. Szenvedek. Akarom ezt a szenvedést, én vagyok az, aki hisztérikus dühvel idézem mindazt, ami az életemnek ellentmond. Szenvedni akarok, mert ez az egyetlen módja annak, hogy tiltakozásomat kifejezésre juttassam s magamat igazoljam. Szenvednem kell, érzem, mert e pillanatban nem-szenvedni annyit, mint beletörődni a megváltoztathatatlanba, elfogadni sorsomul ezt a nyomorúságot, megadni magamat neki, elveszni, feloldódni, megsemmisülni benne. Hiszen oly kevés kell ahhoz, hogy ezt a lépést megtegyem. Rongyos vagyok, beteg, nyomorult. A veszély nagy, résen kell lennem, mert félek, igen, attól félek, hogy belekarolok Jánosba és azt mondom neki:

— Hallod-e, János, egye meg a fene Proustot és Nietzschét, a kultúrát és az emberi felsőbbrendűséget. Mától fogva nem akarok többé betűt látni. Megadom magamat a sorsomnak, el akarom felejtetni mindazt, ami a multhoz hozzáköt. Mától fogva én is csak olyan János vagyok, mint te és jövőre együtt megyünk aratni, csépelni. Majd csinálsz nekem egy pár csizmát, ilyen rövidszárút, mint a tiéd és egyébként is majd gondoskodom arról, hogy semmi különbség se legyen többé köztünk. A bajuszomat is meghagyom, mert már végkép torkig vagyok ezzel a papos, úri ábrázattal, amelyen nyomorúságomban mindenki fennakad. Mától fogva egyenrangúak va-

gyunk, társak és szövetségesek az élet harcában; szervusz.

Ettől félek. Mert ösztönszerűleg érzem, hogy ennek a Jánosnak kutyaabaja sincs a szegénységében. Úgy él, mint valami igénytelen kis veréb. Minden morzsára lecsap. A világnak semmiféle nyomorúsága sem fog ki a jókedélyén, minden helyzetben feltalálja magát. Ez az igénytelenség a fegyvere az élet harcában és el kell ismernem, hogy János még soha vereséget nem szenvedett. János éli világát a maga módján és nincs az életnek egyetlen pillanata sem, amelyet nem érezne teljesülésnek. Míg én az egész életemet azzal a fenntartással éltem le, hogy semmi közöm hozzá, majd, holnap vagy holnapután elkezdem. Ebből elég lenne már. Ha Jánossal együtt vagyok, mindig erős kísértést érzek, hogy megállapodjam mellette s földhözvágjam azt a batyut, mely nehéz, nagyon nehéz már.

De nem tudom elhatározni rá magamat. Inkább szenvedek, égek a kárhozat szörnyű tűzében, szűkölvem, mert nyomorúságomban az az egyetlen elégtétel, hogy szenvedek. Vagy mondjam úgy, hogy ez az erőpróbája annak, hogy birom-e még. Mindig attól félek, hogy érzéketlenné válok a nyomorúságom iránt és elveszek, megsemmisülök benne. Ezért kell most az istennőre is gondolnom, akitől a minap kaptam levelet, az istenfihez címezve.

— Ó, istennőm, — nyöszörgöm majdnem hallhatóan, — ha te most látnál engemet rongyosan, cekkerrel a karomon... Ha például most erre jönne aranyos hintóban és rámvetné nagy csodálkozó mandulaszemidet... Mi történné, vajjon? Elkacagnád magadat? Vagy sírvafakadnál? Esetleg felháborodva tiltakoznál a gonosz játék ellen, amellyel visszaéltem a jóhiszeműségeddel? Borzadnál tőlem? Szánakoznál rajtam?

*

De ezen az úton, szerencsémre, nem járnak istennők. Effelől biztonságban tudhatom magamat. Kétlakiságomat szí-

gorú inkognitó fedi s ha úgy akarom, én is csak szegény favágó vagyok, egyike azoknak, akik ezen a nyirkos téli hajnalon az erdőbe igyekeznek. Az adott körülmények között a legokosabban teszem, ha én is úgy akarom, mert végtére mindennek van határa. Már megszoktam a hideget, a testi erőkifejtés következtében ereimben szaporábban lökötet a vér s ennek megfelelően kezdek belsőleg is áthangolódni. Már kevésbé érzem szürnyűnek és elviselhetetlennek azt, ami történik velem. Már látszik az erdő és én szeretek az erdőben, szorongó izgalom bizserget végig rajtam, amint egyre közelebb érünk hozzá. Vannak a szegénységnek is örömei, már sokszor szóvá akartam tenni. Jó szegénynek lenni azért, mert vannak örömök, amelyekhez csak a szegénysége révén juthat hozzá az ember; örömök, amelyeket csak a szegények tudnak értékelni. A gazdagok olyan felszínesen élnek. A jólét elkényeztette, finnyássá tette őket, mit tudják azok, hogy mi az, találni tiz fillért az úton. A gazdagok mindent magátólértetődőnek találnak, mert hozzászoktak, hogy minden kívánságuk azon nyomban teljesül. Már pedig örülni csak olyasminak lehet, ami nem magátólértetődő. A gazdagok megrendelik a fát a fakereskedőnél, telefonon, összeaprítva és házhozszállítva. Megszokták, hogy fájuk minden körülmények között legyen, mert megszokták, hogy pénzük minden körülmények között van. A gazdag számára a pénz nem jelent többet, mint a levegő, mely korlátlan mennyiségben áll rendelkezésére. Hogy jó-e lélekzeni, azt csak az tudhatja, akit egyszer-kétszer már kimentettek a vízből, vagy levágtak az akasztófáról. Hasonlóképpen az élet örömei iránt is csak annak van érzéke, aki azokat többé-kevésbé nélkülözni kénytelen. A dolgok értéke egyenes arányban áll azzal az áldozattal, amelyet értük hoztunk. De a gazdagoknak minden az ölükbe hullik. A létért való küzdelem gondjai alól felmenti őket a pénzük, már pedig, ha meggondoljuk, ez a küzdelem maga az élet.

Aki nem küzd, az nem is él. Nem tudja, hogy mi az élet. Csak a szegény ember él, aki tudja, hogy mindennek ára van. Más az, ha a szegény ember vesz magának egy kalapot és más az, ha a gazdag cselekszi ugyanezt. Mert a szegény ember küzdött, kínlódott, verejtékezett azért a pénzért, amelyen kalapot vásárol. Ez a küzdelem jelenti számára — hogy úgy mondjam — a pénz s ezzel együtt az élet javainak érzelmi értéktárházát. Következésképpen csak a szegények életének van reális értéktárháza, a gazdagoké inflációs valami, füst, illúzió. A gazdag nem örült annak, amikor a pénzt megszerezte és nem örül akkor, amikor kiadja. Számára nincs értéke semminek sem. Ha autót vagy palotát vesz, annak épügy nincs különösebb jelentősége előtte, mint ha egy kavicsot talál, mert ugyanolyan könnyen jut hozzá az autóhoz és a palotához is, mint a kavicsához.

Ezért jó a szegénynek. S csak a szegénynek jó. Szegény vagy; egész vagy, három pengő és hatvannégy fillér. Ezt pontosan tudod. Még egy-két hétre való tűzifád van és előtted a szörnyű hideg tél. Pusztulásra vagy ítélve a családdal együtt. Sorsod bizonytalansága majd megőrjít, nem tudod, mihez fogj, öngyilkossági gondolatokkal foglalkozol. Azután egy napon beállít hozzád a János. Olyan komolyan mondja a jónapot, mint aki ezegyszer nagyon eltökölte, hogy megadja a módját a felnőttekhez illő fellépésnek, de a következő pillanatban már kiesik a szerepéből, az örök gyermek kajánkodó vigyora ömlik el az arcán és azt kérdezi:

— Megyünk?

— Megyünk! — ugrassz fel készséggel. — Csak azt mondd meg, Jánoskám, hogy hova.

János most ismét megkísérli, hogy komolyan vegye magát és erőnek erejével azon igyekszik, hogy ne röhögjön, amivel azt akarja hangsúlyozni, hogy ez az ügy, kivételesen, bizonyísten, halálosan komoly és méltánylást érdemlő valami.

— Az erdőbe, — mondja és buzgón

ráncolja a homlokát, miköben hangja és egész arckifejezése titokzatossá válik. — Te, Jánoskám, beszéltem a Pityer Ferkóval, már egy hete kijárnak a Kalangyosba.

— Ne mondd! — lelkesedsz.

— Hát megyünk? — röhögi el most végre magát.

— Megyünk, Jánoskám! — öleled meg kitörő örömmel, mert ebben a pillanatban halálos szorongás lidércnyomása alól szabadultál fel. — Mikor?

— Holnap reggel.

— Rendben van, Jánoskám. Holnap reggel várak.

✱

Az erdő nem fakeskedés. Az erdő: feltáratlan ősvadon, a dús és kalandos lehetőségek birodalma. Amikor beérünk az erdőbe, különös izgalom és szorongás vesz rajtunk erőt. Talán a vadászkutya érez ehhez hasonlót, amikor nyomra jut. Az erdő nagy, bejárhatatlan és áttekinthetetlen rengeteg, jó néhány ezer hold területen, úgynevezett rétség. Nincsen benne semmi rendszer, emberi alkotásnak, ültetett parcelláknak nyoma sem fedezhető fel. Ez az erdő a fák őstársadalma, a megtestesült káosz, vad és szertelen, a nádasok, bozótok, egymásbaölelkező faóriások világa. Az irtásokat több méter magasságban felverte a szederinda. A dombokat évszázados tölgyesek uralják. Szédület felnézni rájuk. Ezek a fák itt nem nekünk nőttek, de kéjelegve veszünk szemügyre minden egyes példányt, mint az aszfaltbetyár a nőket az utcán. Képzeletünkben mindegyiket pillanatok alatt feldolgozzuk. Felbecsüljük a térfogatát, a törzsét, az ágait, elsősorban azokat, amelyek tűzifa céljára esetleg megkaphatók volnának. Mert ezek az ég felé szökő, sudár tölgyóriások csak szerszámfa céljára eladók és az áruk is ehhez igazodik. Hatvan-nyolcvan pengőért váltható meg köbmétere. De vannak magányosan álló tölgyóriások, őriási ágbogas koronával, félig-meddig kiszáradt állapotban. Ennek az ára mindössze hat-nyolc pengő köbméterenként, tehát alig egy tizede a

szerszámtölgyfának. Egy-egy ilyen előtt meg is állapodunk és miután alaposan szemügyrevettük, egymást is megnézzük, hunyorogva, mint megértő cinkostársak.

— Hát ez igen, — jelenti ki János elismerőleg. — Aki ezt ki akarja vágni, az hozzon fűrészst is magával. De a kenyeret-szalonnát se felejtse otthon...

Fűrészünk nekünk is van ugyan, két méter hosszú, elsőrendű szerszám. Egy öreg hajóácestől kértük kölcsön, majd juttatunk érte egy kocsit fát. De amikor hozzámérjük a fa törzséhez, mégis röhögniünk kell. Nem értjük, hogyan lehet egy ilyen fát egyáltalán kivágni.

Othagyjuk, de vissza-vissza nézünk rá. Izgat bennünket. Ennek, mint mondtam, legfeljebb hat-nyolc pengő lenne köbmétere, de olyan szegények vagyunk, hogy ezt is istentelenül soknak találjuk. Nincs annyi pénzünk. Tulajdonképpen semmi pénzünk sincs. A fát csak akkor kell kifizetni, ha a munkával készek vagyunk. Abban reménykedünk, hogy addigra majd csak festik valahonnét. Végzettségben pedig kérik előleget azoktól, akiknek fát adunk el. Mert ez a mi szövetkezésünk, hogy úgymondjam, szigorúan professzionista vállalkozás. Ha egyszer bevettük magunkat az erdőbe, egyhamar nem jövünk ki belőle. Az erdő kiapadhatatlan jövedelmi forrás és bármerre járunk, a dús zsákmány lehetősége izgatja a képzeletünket. Állandóan szimatolunk, újabb és újabb területeket fedezünk fel, ahol mintha nem jártunk volna még. Leletérünk az útról, áttörjük magunkat tuskón-bozót és izgatottan lelkesedünk, tervezgetünk Jánossal. Legszívesebben az egész erdőt kívágnánk. Már úgy ismerjük azokat a fákat, amelyek „nekünk valók”, hogy a legnagyobb sűrűség mögött is nyomban felfedezzük. Ebben meglehetősen gyakorlatunk van már. Emlékezetünkben valóságos térképünk van az erdőről, gondosan megjegyezzük, hogy hol láttunk sok lábonszáradt fűzfát vagy szurkosnyárfát, fejlett galagonyarengeteget, amelyet itt általában tuskufának neveznek. Fő szempontunk az,

hogy a fa ne kerüljön sokba és lehetőleg minél értékesebb tüzelőanyagot képviseljen. A munka kiadóssága sem elhanyagolható szempont, mert tapasztalatlan korunkban olyan munkába is belefogtunk, amellyel a „hideg vizet” sem kerestük meg. Számottevő tényező az is, hogy a fa hozzáférhető helyen van-e, mert ezen a süppedős, mocsaras árterületen a szállítás amúgy is meglehetősen körülményes dolog.

Nincs a világon két festő, aki ugyanazt az erdőt ugyanúgy festené meg. Mi is mást látunk benne, mint amit általában mások látnának. Látjuk elsősorban azt, amit mások nem látnak. Ebben a „meglátásban” a széperzéskünknek kevés szerepe van. A fákban a munkát látjuk, a feldarabolandó és széthasogatandó anyagot, egy kissé majdnem úgy, mint a szobrász a kőben a megalkotandó művet. Félig elrehűlt, koronájavesztett törzseket is megcsapkodunk a baltával, megállapítandó, hogy mennyiben értékes még. Érdemes-e vesződni vele. Két favágó járja itt az erdőt, két sokat tapasztalt favágó-róka és a favágó szemével vizslat, szimatol jobbra-balra. Egyik-másik fa láttára a nyál is összefolyik a szánkban. Minden bozót, sűrűség, nádas izgat és vonz bennünket. A vér szaporábban lüktet az ereinkben, a szemünk csillog, a torkunk kiszárad az átélt izgalmak hatása alatt. S ahhoz, hogy mindebben részünk lehessen, mindennek előtt egy dolog szükséges: az, hogy szegényemberek legyünk. Az erdő-mennyországban csak a szegény emberek üdvözülnek.

*

Az erdészlak előtt, óriási platán- és vadszentjánosfák alatt rőzsetűz lángja lobog magasán, körülötte emberek állnak, vagy guggolnak, lehetnek vagy húszan, valamennyien hozzánkhoz hasonló szegény emberek, favágók napszámosok, de akad egy-két módosabb gazda is köztük, mert a fakereskedőnél vagy az erdei „depó”-ban általában csak az urak vásárolnak. Egy részük szalonnát pirít a parázon, a többi melegszik. A legtöbb-

jét névszerint ismerjük és ők is bennünket, különösen Jánost, akinek meglehetősen rossz pénz híre van a faluban. A fogadtatásunk olyan, amilyenre tapasztalataink birtokában már el is lehetünk készülve: a társaság nagy, valóságos tömeg, amelyben a tömegléktan törvényei hatnak. Ebben a tömegben, mint minden hasonló sokadalomban, az egyes elveszti létjogosultságát, súlyát, emberi jelentőségét és csak mint a tömeg alkotórésze jön tekintetbe. Egy kilométer távolságból is biztosra vehetnénk, hogy ebben a társaságban meglehetősen idegkremenő évődés folyik egymás rovására s el lehetünk készülve rá, hogy bennünk is a viccalanyt üdvözlük elsősorban. A társaság tagjait a legkéshegyremenőbb vetélykedés közben is már bizonyos szolidaritás fűzi egymáshoz és abban a pillanatban, amint egy idegen vetődik köztük, egy akarattal az ellen fordulnak, akhez nincs semmi közük, akivel szemben nem köti őket semmiféle tekintet, mert hiszen csak most jött, idegen és az ő rovására szórakoznak tovább mindaddig, amíg egy másik újonnan érkező fel nem váltja, olyan valaki, aki még nem szerzett jogokat arra, hogy a társasághoz tartozónak tekintse magát. Az, aki felfedez bennünket, hangos kurjantással hívja fel ránk a közfigyelmet:

— No, itt gyűnnek az úri favágók!...

— Jaj neked, erdő! — toldja meg a másik és a társaság röhög.

— De fűrészt hoztak ám, jó nagyot, — fűzi tovább a harmadik.

— Csak legyen, aki húzza, — így a negyedik.

Az érdeklődés középpontjában állunk, én a magam részéről meglehetősen kényszeredetten. Egyesek végigmegfigyelve bennünket, tetőtől-talpig. Idegenek vagyunk és most kell eldőlnie annak, hogy befogadnak-e bennünket maguk közé vagy sem. A csipkelődő megjegyzéseket szó nélkül és pléharccal engedjük el a fülünk mellett, mert az adott körülmények között ez a legcélravezetőbb. Aki reagál a csipkedésre, annak nem kegyelmeznek.

— Adjon Isten, — mondja János programszerűen, mint aki éretlen emberek fecsegését méltóságán alulinak tartja figyelemreméltatni.

— Adjon Isten, — fogadnak bennünket, amint illik.

— Mi újság? — kérdi János. — A jáger itthon van?

Az erdőkerülőt szemtől-szembe erdész úrnak hívják ugyan, magunk között azonban csak jáger a neve.

— Itthon, — adják meg a felvilágosítást.

Arról szó sem esik, hogy esetleg bemennyünk hozzá. Szegény emberek vagyunk, erdei favágók, a lábbelink sáros, de az illendőség is úgy kívánja, hogy ne háborgassuk otthonában az erdész urat, hanem megvárjuk idekint és rábizzuk, hogy hol és mikor hajlandó tárgyalni velünk. Ezért mi is közelebb húzodunk a tűzhöz, beállunk a várakozók közé. No meg azért is, hogy ne ácsorogjunk az „udvaron“ kívül.

Amikor az erdőkerülő megjelenik a ház előtt, mindenki felállva és kalaplevéve köszönti, egyik-másik el is felejtí visszatenni a kalapját a fejére. Az erdőkerülő egyenruhát visel. A vállán kétcsövű vadászfegyver és vadásztarisznya. Egy hosszúlábú négerbarna vadászkutya ugrándozik körülötte. Megjelenése szemmeláthatólag nagy hatással van mindenkire, rám is. Az évődés pillanatok alatt elül, az arcok megkomolyodnak, a észlelettéljes várakozás szorongása ül ki rajtuk. Szentől-szembe állunk a felsőbb-séggel, azzal a lénnel, akit minden körülmények között úrnak szoktunk szólítani. Erdész úrnak.

— No, mi újság, emberek? — érdeklődik az erdész úr.

— Ehun e, melegsziünk, — kockáztatja meg a kedélyeskedést valaki, aki közel áll a tűzhöz.

— De csak nem azért jöttek ide ki? — mosolyog.

— Hát, vinnénk is haza belőle egy keveset...

— Fát akarnak? — tér most az erdész a tárgyra.

— Azt mi, — hangzik innen is, onnan is.

— Milyen fát?

Erre a kérdésre senki sem érzi magát illetékesnek válaszolni, mert hátha az erdész jobbat találna ajánlani, mint amilyet ők kérni mernének. Általános hümmögés, tanácsoltság.

— Hát milyen van? — kérdi végül mégis valaki diplomatikusan. De az erdész is ismeri a maga embereit.

— Amilyet akarnak — hártja el magát a rátukmált szerepet. — Az egész erdő eladó.

— Olcsót, szegény embernek valót, — rukkol ki most valaki, egyben azt is hangsúlyozta, hogy a szegénység bizonyos kegyek gyakorlását helyénvalónak találná.

— Kubikfát?

— Azt, mondjuk, — hagyják rá.

— Szóval, száraz fűzfát?

— Vagy szurkosnyárfát, — hangzik innen is, onnan is.

— Hát azt is lehet, — jelenti ki, — de szurkosnyárfát csak méterben.

Az arcok megnyúlnak. A méterfa drágább, mint a kubik.

— Nincs száraz szurkos, — világosítja fel őket az erdész. Azt pedig mindenki tudja, hogy kubikban csak a lábonszáradt, úgynevezett selejtfát számolhatja el.

— De ha mink találnánk? — áll elő most valaki az indítvánnyal.

— Az más, — vonogatja a vállát. — Ha maguk találnak...

Hiába, jó fiú ez a Dusán, ebben mindenki egyetért.

Most János lép az erdész elé és az illendőség okáért megemeli a kalapját is.

— Mink, erdész úr — vág felém a szemével, megjelölve bennem a társát. — keményfát akarnánk.

Mi vagyunk az egyetlen keményfaigénylők a társaságban. A többiek egytől-egyig alkalmi favágók, a szó műkedvelő értelmében, akik ösztönszerűleg a dolog könnyebbik végét keresik és, ahogyan mi ismerjük őket, szurkosnyárfát visznek haza valamennyien. Ennek a

munkája tényleg szapora. Törzse, ágai egyenesek, nyers állapotban könnyen hasad és a fűrész úgy fogja, ahogy mondani szokás, mint a sárgarépat. Emellett eléggé szálas, tartósfűzű és szurkos tartalmánál fogva „hosszú lánggal” égő tűzifa. Rajtuk kívül csak a monostori sokácok kényelmesebbek, akik viszont a vörösfűzfa hívei. Ennek munkája még könnyebb. Ága csak a leghegyén van egy kevés, az egész fa egyetlen vékony, hosszú és sudár törzsből áll, mely kisleveles és gyorsan feldolgozható, úgy, hogy pár óra alatt együtt van egy kocsi rakományra való s az erdőből akár nyomban a piacra szállítható. Mi, Jánossal, már az igényesebb elemet képviseljük. Vagy mondjuk így: a tapasztaltabb elemet. Mi is kalkulálunk, de valahogy egész másként, mint a többiek. Három szekér puhafa pénz- és tüzelőértéke körülbelül megfelel egy szekér keményfa pénz- és tüzelőértékének. Ezzel szemben a hazaszállítása három kocsi fuvar igényel, amelynek költsége önmagában több, mint egy kocsi keményfa ára a hazaszállítással együtt s emellett háromszorannyi munka is van vele, ha a feldolgozása némileg gyorsabban megy is. Mi tehát, ha csak lehet, a keményfához ragaszkodunk.

— Keményfát? — ráncolja az erdész a homlokát, nem annyira gondterhesen, mint inkább megütődve és fureszlődve. Alaposan meg is néz bennünket, mielőtt a beszélgetést tovább folytatná: — Miféle keményfát?

Láttunk itt az úton néhány öreg, szelűtött tölgyfát, — így a János és buzgón magyarázza, hogy hol, merre, mint ha kizárólag ezen fordulna meg a dolog. — Azokat szívesen pártfogásunkba vennénk.

Ez az ő eredeti stílusa, amellyel mindenkit pillanatok alatt lefegyverez.

— Tudom már, — rémlik az erdésznek, hogy János miféle fákat gondol, — de azok nem szárazak még.

— Azok-e?! — próbálja János az ebet a karóhoz kötni.

De az erdész türelmetlenül legyint.

Ő maga is tisztában van ugyan azzal, hogy azokat a fákat sohasem lehet mint szerszámfát vagy elsőrendű tűzifát értékesíteni, de kötik az előírások és csak akkor értékesítheti selejtes tűzifa minőségben, ha annyira kiszáradt, hogy a kergét is lehányta már.

— Elélnek azok még addig, ameddig mi, — biztosít bennünket.

— Vagy tüskefát, — állok ekkor elő én, mert a legfontosabb most az, hogy valamilyen jogcímen az erdőben maradjunk. Azután úgyis a miénk az egész erdő, ahogyan mi egymást ismerjük

Tüskefának, mint már említettem is, a galagonyát hívják. A munka kissé veszélyes vele, mert össze-vissza szurkálja, karmolása az embert, de a fája elsőrendű, majdnem a tölgyfával egyenlőértékű tűzifa. Nagy előnye, hogy egyes lapályosabb helyeken, nádasok szélén nagyobb mennyiségben fordul elő s így nem kell nagyobb távolságból vállon összehordani. Korlátlanul irtható, arra való tekintet nélkül, hogy száraz-e vagy élő, mert az erdőben afféle élősdielemet képvisel, mely úgyszólván alig értékesíthető. Törzse csak combvastagságú, az ennél vastagabbak már rendszerint elöregedettek és lábonszáradtak, vagy pedig lefekszenek a földre és egész törzsükben gyökérré változva új hajtásokat nevelnek. Koronája nem használható fel, mert merő tüske, de külön munkát jelent, hogy el kell égetni. Egyike a legolcsóbb értékesebb faanyagoknak. Rőzsefának dolgozzuk fel, ami alatt az értendő, hogy a galagonyatörzseket, amelyeket előzőleg az ágaitól megtisztítottunk, teljes hosszúságukban kisebb rakásokba rakjuk. Egy-egy ilyen rakás jelent egy kévét, amelyet azonban nem kötözünk össze. Hat-nyolc kéve fér fel egy kocsira annak veszélye nélkül, hogy a lovak a lapályosabb helyeken megszakadnának. Megváltási ára kévénkint tíz, legfeljebb tizenöt fillér...

— Hát... ha találunk... — vonogatja a vállát az erdősz.

— Azt bizza csak ránk, — biztosítja

János. — Úgy ismerjük mink ezt az erdőt, mint a tenyerünket.

— De én is magukat... — hunyorgat jelentősen az erdősz és ezzel a szellemességével általános elismerést arat, amiben kétségtelenül van némi szerepe annak a szolgai készségnek is, amellyel alárendeltek feljebbvalóik szellemességeit általában honorálni szokták.

— No, Zádor, hallottad ezt? — ugatja valaki Jánost a csoportból.

— Kuss, — mondja János minden hangsúly nélkül, annyira komolyan, hogy nem szabad komolyan venni.

Az erdősz már indul az emberekkel az erdőbe, hogy útbaigazítsa őket, de azután gondol egyet és visszafordul hozzánk:

— Vagy tudják mit? Várjanak meg itt, amíg visszajövök. Majd mondok valamit.

Amikor a csoport eltűnik a fák mögött, összehunyorgatunk Jánossal. A dolgoz határozottan jól kezdődik.

(Folytatása következik.)

JELENTÉS

*Nincs semmi, semmi változás:
szennyet kavár az örvény.*

*Hiába posztol életünk
földeti a Rend s a Törvény.*

*Hiába búsulsz, hasztalan
iti minden tiszta szándék.*

*Az útjainkra mint az éj
jeketén hull az árnyék.*

*Fordulhatunk az ég felé
és sírhatunk: jaj, több fényt!*

*Megismétlődik százszor is,
ami ezerszer történt.*

Mérei Sándor.

Egy bácskai magyar falu

Ha az idegen végigmegy Temerin utcáin, csak azt látja, amit minden bácskai községben: széles utcákat, hunyotszemű ablakokat, sárgára, zöldre és fehérre meszelt házakat. A kapuk mellett padok állnak, ide ülnek ki vasárnap délután, vagy estefelé, ha nincs már munka a határban.

De a falu igazi arca nem ez. Az örökké csukott és lefüggönyözött ablakok mögött folyik a nép élete, amely tele van harccal, küzdelemmel a mindennapi megélhetésért.

Temerin szegény község. Ahogy elhagyjuk központját, egyre több nádfeleles ház, a gödrökben roskadozó vityilók állanak, egészségtelen földes lakások egész sora. Lakosainak száma meghaladja a tizenkétezeret. Ezek *hatvanöt százaléka földnélküli munkásember, jórészüik kubikos*. A temerini talicskások híresei voltak messzi vidéken. A megszállás alatt megtaláltuk őket Boszniában, Szerbiában, Horvátországban és a szerémségi hegyekben. Temerini munkás dolgozott az újvidéki kőműveseknél, az ő kezük munkájával épültek fel a belgrádi paloták. Hordták a követ, talicskázták a földet és a beocsini cementgyárban verejtékeztek a kenyérért. Már kora tavasszal tarisznyát akasztottak a nyakukba, kapát vagy ásót vettek a kezükbe és elindultak, csak úgy gyalogszerrel hétfőn hajnalban a szerémségi hegyekbe szőlőt művelni. Mindig ez a munka adta a legnagyobb kenyeret a temerini munkás kezébe. Ma már országhatár választja el Bácskát a Szerémségtől. A temerini munkás visszatért falujába és a kubikosok is a mezőgazdaság különböző ágaiban találhatnak elhelyezkedést.

Sokan cselédsorba süllyedtek, kis tanyákon béreskednek, a leányok Újvidéken szolgálnak.

*

A temerini földmunkások élete küzdelmes. A község határán túl nem igen

kinálkozik számukra munkaalkalom. Sok példa van arra, hogy őszbeesavarodott fejű családapák kis tanyákon béreskednek, havi 40—50 pengőért, feleségük mosni jár, leányuk cseléd, kiskorú gyermekük bojtár valahol. Házuk nincs, kéthetenként találkozhatnak az apánál, az istállóban beszélgetnek mostoha sorsukról. Családi életről szó sem lehet. Ruházatuk kopott, arcuk komor.

Sokan most földet kapnak. Pár holdat csak, de a magyar parasztnak nem is kell csak annyi, hogy meg tudja vetni lábát, hogy gyökeret eressen és felépítse kis házát. Két-három év múlva már virágzó kis kertje lesz — saját birodalma.

Vas-szorgalommal, kitartással dolgoznak. Valamikor büszkeségéről és mulatós kedvéről volt híres a temerini paraszt. Ma szorgalmáról. Látástól vakulásig a földeken vannak, sokszor még ünnepnap is. Mindenek fölött áll előttük a föld szeretete.

Volt olyan idő, amikor menekültek a faluból. Nem a munkától akartak szabadulni, nem a falu lökte őket, hanem a város vonzotta. Ma lassan visszatérnek ezek a renegátok. A város nem ad kenyeret, de a föld várja őket, visszahívja.

*

A temerini földmunkások életszemléletének kialakulására nagy befolyással volt a szláv környezet. Sokan szerb újságokat olvastak, Boszniában és más szerb városokban dolgoztak hónapokig, de azért az idegen életszemléletet nem tudták magukévvá tenni. Passzív magatartást tanusítottak ott, ahol lehetett az elnemzetlenítő törekvésekkel szemben, de bizonyos nemzetközi eszmék tért hódítottak a munkásság soraiban. S hogy ez a magatartás tisztán önvédelem volt, ez most bebizonyosodott.

Érdekes azonban, hogy a szláv környezet nem befolyásolta az otthonmaradtak életét. Népviseletük és szokásaik

megmaradtak. Ez annak tulajdonítható, hogy az első világháború előtt is zárt közösségben élt a község népe. A szomszédos községekből, Boldogasszonyfalváról, Csurogról, Zsablyáról, Kátyról, Nádalfáról és a német Tiszaistvánfalváról soha sem szivárgott be egy család sem. Ha valaki benősült, az beolvadt ebbe a közösségbe.

✱

Népviselőjük jellegzetes és semmit sem hasonlít a bácskai magyar népviselőtek egyikéhez sem. Merően más, egyéni, nem cifra, egyszerű, sima.

A temerini leányok széles, bokáig érő szoknyában járnak. Ha a leány be-töltötte tizenhatodik évét, ideje, hogy férjhez menjen, mert huszéves korában már „öreg” leány és senkinek sem kell. Tizennégyéves korukban két ágra fésülik hajukat, tizenötéves korukban változik a hajviselet. Egy ágra fésülik, szál kentyszerűen fejükre esavarják, majd háromujnyi széles szalaggal átkötik. A szalag színe különböző, mindig összhangban van a ruha színével.

Elöl, a homlokon „huncutkát” hagynak, fejükön hullámosítják a haját. A frizuraesimálás külön művészet. Minden utcában van fésülő asszony. Vasárnap reggel, már a hajnali órákban felkerek-szik ezt az asszonyt, aki kilenc óráig nyolc-tíz leány haját szedi rendbe. Dél-után állfésülik ismét a haját, mert más hajviselettel mennek a templomba és más a hajviselet a táncmulatságon.

A bluz elejét körbefutó, vagy függő-leges elhelyezett fodordiszek ékesítik. Az öv a ruha anyagából készül, 10—12 centiméter széles és feltűnően magasan hordják, szinte a hónuk alatt.

A ruhák színe különböző. Nagyon kedvelik a rózsás mintáju, sok színben pompázó selyemanyagot. Templomba azonban egyszerű, sima selyemruhában mennek. De egy-egy mulatságon sok bordó, vörös és kék ruhát látni. Szoknyájuk alja fodros.

A férfiak viselete nagyon egyszerű. Jellegzetes a kalapjuk. Az öregebb korosztályhoz tartozók úgy helyezik fejük-

re a kalapot, ahogy elkészült, semmit sem igazítanak rajta, nem formálják, nem gyűrlik le a szélét és nem ütik be a tetejét.

A legények kereken és mélyen ki-vágott mellényt viselnek. Kalapjuk szé-le pörge, de sohasem díszítik semmivel. Sem tollat, sem árvalányhaját nem tűz-nek a bokréta mellé. Inggallérjuk ma-gas, négy ujjnyi.

Temerini leány ünneplőben.

Vasárnap mindenki feketében jár. A legszegényebb munkásembernek is van ünneplő ruhája. Ezt féltő gonddal őrzi. Ünnepen csak fehér ingben járnak. Most már divatba jött az arany ing-gomb. De ezt természetesen csak a te-hetősebbek viselik.

Óralánc, virág a kabátlyukban alig látható. Zsebkendővel sem cicomázzák fel magukat. Csizmát már kevesen hor-danak.

A temeriniek megőrizték népszokásaikat is. Ezek egyrésze hasonlít a tisza menti népek szokásaihoz, babonáihoz, de van sok olyan népszokás, amelyet csak Temerinben ismernek.

Nagypénteken a babonás öregek éjfélkor felkelnek, óvatosan a kúthoz mennek, vizet húznak a vödörbe, s megöntözik az istállóban a lovakat. A család tagjai is megmosakodnak a kút melletti vályuban, vagy dézsában, de mindenesetre a szabadban.

Szent Iván napján tüzeket gyújtanak az utcakeresztvezdéseknél. Alkonyatban lobbannak fel a tüzek, s az utca apraja, nagyja köréje sereglik. A magas lángon mindenki átugrik egyszerűen. A kicsinyeket, akik még nem tudnak nagyot ugrani, az öregebbek meglóbázzák a tűz fölött. Az egészségesek azért ugrálják át a lángot, hogy megőrizték egészségüket, a betegek, hogy meggyógyuljanak.

Érdekes megemlíteni, hogy csak azok gyújtanak szentivánéji tüzeket, akik Kecel, vagy Csengőd vidékéről származtak Bácskába. A népszokás eredete Szent János máglyahalála.

A népszokások és babonák rendszerint az ünnepkörökhöz csatlakoznak. Karácsony előtt, Luca napján kezdik el a lucaszék készítését. Minden nap új részt faragják meg, s karácsony bőjtjén készül el a kisszék, amelyet betakarva, jól elrejtve visznek a templom elé. Erre felállnak, s a babona szerint így minden bűnöst meglátnak. Azt mondják, hogy a templombamenő némely hívek fején szarvat látnak, akik olvasó helyett láncot csörgetnek kezükben.

A lucaszékkel egy liter mákot is elvisz a babonás ember. Amikor elkezdődik a mise, hóna alá kapja a széket,

s hazaszalad. Útközben azonban elszórja a mákot és ezt mondja:

— Addig ne bíriatok velem, míg a mákot fel nem szeditek egy szemig!

Azt tartják ugyanis, hogy azok a bűnösök, akiket a luacszekén meglátott és felismert, megölnék a mise után. De mire a mákot összeszedik, elmulik hajtalmuk.

Luca napján pogácsát süt minden háziasszony. Ahány családtag van, annyi tollszárat szűrnak a pogácsákba. Akinek a kemencében elhamvad a tolla, az még abban az évben meghal.

Luca napján, kora reggel a háziasszony fogja a piszkafát, kimegy a tyukólba, s megpiszkálja a fészkeket, közben ezt mondja:

— Toj, toj, toj, koty, koty, koty.

Estig aztán nem hagyja el a házat, a kemence mellett ül, hogy a tyukok jó tojók legyenek.

Karácsony bőjtjén almát dobálnak a kútba, s arról hordják a vizet egész újév napjáig. A szobából a szemetet nem söpri ki, mert az a babona, hogy akkor kiviszik a szerencsét is. A szemetet az ágy, vagy az asztal alá söpri. Naplemente után nem adnak ki semmit a házból, sem tejet, sem pénzt, sem kölcsönt, mert akkor elviszik a szerencsét.

Karácsony bőjtjén a csordás is végigjárja a községet és minden gazdát meglátogat, akinek tehene, vagy disznója jár a legelőre. A csordás nagyköteg fűzfavesszőt visz a hátán. Ebből húz ki egy szálat a gazdasszony. De nem csupasz kézzel, hanem kötényével fogja meg a fűzfát, nehogy a kisborjú, vagy a kismalac kopasz legyen. Ahány oldalhajtása van a kihúzott fűzfának, olyan számmal szaporodik meg az állatállomány a jövő évben.

A vesszővel meglegyintik a csordást is, aki ugrál, viháncol. Ha tehene jár ki a gazdának a csordára, akkor a tehén hangját utánozza, béget, ha sertések járnak a csürhére, akkor rőfög.

Ezután a gazda megtölti a csordás üvegét pálinkával, tarisznyájába pedig szalonnát és kalácsot rak.

Van még egy eredeti népszokásuk a temerinieknek. Amikor a gazda tehenet, vagy más négylábú jószágot vesz, azt a kapun csak a felesége kötényén keresztül vezeti be.

Amikor elmegy a jószágért, előre bejelenti feleségének, aki az utcán várja. Amikor közel érnek a házhoz, kihívják a szomszédokat is. Az asszony szertartásosan leoldja kék vászonkötőjét és leteríti az ajtó elé. A tehén ezen keresztül lépked be. Ha nem riad meg, akkor jó fejős lesz.

Ezekhez a babonákhoz és népszokásokhoz a temeriniek erősen ragaszkodnak. Küzdelmes életük napjait ez enyhíti és színesíti...

Illés Sándor.

HÁZASSÁGTÖRŐ

Idelökték a templom közepére,
körötte vádló farizeusok,
karján kék foltok, a ruhája tépett
s a csöcselék már kövekért futott.

Bűnével most az Urat kísértik meg,
büntessék-e, ahogy megiratott?
Gunyos öröm az írástudók arcán:
»Uram, ez asszony tetten kapatott!«

A nő reszket, vonagló arca halvány,
a Mester ránéz, aztán lehajol
s ujjával maga előtt a földre
jeleket ír egykedviűn, szótlanul.

De hogy azok ott ítéletre vártak,
végre föláll s elhallgat a tömeg:
»Aki maga is hiáján van a bűnnek,
az vesse rá a legelső követ...

Majd lehajolt és föl sem nézett újra
s míg ujjával a földön ír vala,
elcsendesül a zsongó zsinagóga
s, középén már a nő áll csak maga.

»Senki sem vádolt?« — tekint föl a Mester
s arcán egy szelid mosoly átsuhan
s az hall, eszmél, eléje omlik sirva:
»Senki, uram...«

Csordás Nagy Dezső

Karácsonyi népszokások Zentán

Irta: Banó István

A magyar nép legkedvesebb ünnepe a karácsony. Belsőleges örömmel üli meg a karácsony napját a magyar ember mindenfelé az országban. Sok szokás, hiedelem tapad a karácsony ünnepköréhez, amelyek közül egy-kettő még a pogánykori téli napforduló hagyományainak emlékét őrzi, más szokásokban viszont a nép szeretete nyilvánul meg a kisded Jézus iránt, és az isteni kisded születésének áldásait szeretnék megszerezni a maguk számára általuk.

A Zenta környéki magyarság is sok régi hagyományt őriz, amelyek legnagyobb része már pusztulóban van ugyan, de szétkopott részeiben és régi öregek emlékezetében máig is elevenen él.

A nép karácsonyi ünnepköre december 13-ával, Luca napjával kezdődik. Több szokás kapcsolja össze Luca napját a karácsonnyal. A régi zentai öregek szerint a Luca nap és karácsony közötti tizenkét nap az év tizenkét hónapját jelképezi: ez a tizenkét nap a jövő előképe; amilyen az időjárás ezeken a napokon, olyan lesz majd az év megfelelő hónapján. Ezt régebben megfigyelték, föl is jegyezték, ebből következtettek a várható időjárásra. Maga karácsony pedig az egész évnek volt az előképe. Másképpen is a jóslások napja a Luca nap; este pogácsát sütnek, mindenki kiválaszt magának egy pogácsát, abba tollat dug; akt-

nek a tolla hamar megpörkölődik, az hamar meghal.

De Luca napja a rontások igazi napja is. Ilyenkor szokott a rosszindulatú szomszédasszony belopózni a kertbe, ott egy záptojást ás el, amitől a gazdasszony tyúkjai nem fognak tojni. Máskor is meg lehet rontani a kenyérsütést, de ilyenkor legjobban. Ha Luca napján valaki egy darabkát elvisz a tévből (kemenceajtó), vagy pedig a kenyérkelesztő pár-ból, de még az is elég, ha csak ruhájával éri a kemencét, és így meszet visz el róla, a gazdasszony nem tud jó kenyeret sütni többé. Nem is engednek be ilyenkor a házba senki idegent. A gondos házigazda Luca előtti nap megnézi, hogy nincs-e valamilyen szerszáma, kapája, kaszája, ásója másnál kölcsönben, vagy nála nincs-e másé, mert még aznap visszaszerzi a magáét és elviszi a másét, mert Luca napján a szerszámokkal más munkáját meg lehet rontani.

De Luca napján jót is lehet varázsolni a hához. Luca napjának előestéjén a gazdaasszony megpiszkálja egy pálcikával a tyúkokat, hogy jó tojók legyenek. Luca napján egy abroncsba szórja számukra az eleséget, hogy szét ne széledjenek és jól tojjanak.

Luca napjától karácsony böjtjéig nincs semmi különös teendő, csak annak van valami elvégezni valója minden nap, aki Luca széket kezdett csinálni, mert annak Luca napjától karácsony napjáig minden nap kell valamit csinálnia a széken, úgy hogy az pontosan karácsony böjtjére legyen készen. Aki az éjféli misén a Luca-széken ül, az a zentaiak szerint a mátkáját látja meg, más vidéken pedig azt, hogy az öreg asszonyok közül kik a boszorkányok.

Ezen a napokon — ádvént kezdetétől karácsony böjtjéig járnak már a betlehemezők is. Juhásznak öltözött legények kifordított subában és kifordított bárányszerű süvegben, kezükben pásztorbottal járnak házról-házra. Legfuresőbb alak köztük a Makszus, az ő ruhája a legrongyosabb, fején álarc van. Csengőt jellel kérnek bebocsátást. Betleheme-

zésük nagyjából úgy zajlik le mint országszerte mindenütt. Énekekkel köszöntik a kis Jézust, azután lefeksznek aludni; mindig azt álmodják, hogy a gazdaasszony hurkával, kolbásszal, a gazda meg pénzzel ajándékozza meg őket. De a kopáságuknak egyik módja különös zentai szokás: amikor feltápáskodnak a földről, ha csak szerét ejthetik, pásztorbotjukkal felborítják a vizes kantát, hogy emléket hagyjanak maguk után.

Búcsuzásul egy igen szép karácsonyi népdalt énekelnek:

Mostan kinyílt egy szép rózsavirág.
Akit régen várt az egész világ.
Betlehemben kibimbózott zöld ág,
Király nemből nagy méltóság.

Mégsem talált szállást a városban,
Maradása lészen a pusztában;
Mert lakosok inkább az urakon
Kapnak mintsem a Jézuson.

Szűz Mária így kesereg sorsán,
Szent Józseffel aggódván kis fián,
Ülvén véle csak egy kevés szénán,
Szemből könny kicsordulván:

Ó én édes drága királyocskám,
Bő illatú kedves patikácskám,
Szűz tejemet szopott alakocskám,
Sorsomat ne nézd violám.

Bölcsöm volna, hidd el, ringatnálak,
A hidegnek tépni nem hagynálak,
Betakarva úgy ápolgatnálak,
Szolgálnék mint uramnak.

De már Neked csak az ökör, számár
A jászolnál udvarolnak immár.
Oktalanok megismernek, ámbár
Emberszívből kizáráttál.

A karácsony igazi népi megünneplése a karácsony böjtjén van. Ez igazán a család ünnepe. Ezen a napon együtt van a család valamennyi tagja. Délig (egyes helyeken este hét óráig) böjtölnek, és délben elfogyasztják a karácsonyböjti ebédet. Az ebédnek megvan a ha-

gyománys formája és minden ténykedésüknek jelentősége van.

Addig nem ülnek le, amíg az ebédhez szükséges mindenféle nincs az asztalon, mert az ebéd alatt nem szabad senkinek sem fölkelni, hogy majd jól üljön a kotló a tojáson. Az ajtót ebéd előtt bezárják, és ha valaki zörögne is az ajtón, nem engedik be, de tisztességes ember nem is háborgatja ilyenkor más házanépét.

Legelőször mézbemártott foghagymát esznek, ami a fogfájás ellen oltalmaz. Azután a családapa egy almát vág szét annyifelé, ahányan az asztalnál ülnek. A szeleteket leteszi az asztal közepére; mindenki vesz belőle egyet. Akinak az almájában elvágott mag van, az beteg lesz a következő évben. Ennek a közös almaevésnek megvan az a hatása is, hogyha valaki útjában eltéved, azokra gondol, akikkel a karácsonyi almát megette, akkor rátalál a helyes útjára.

Az alma után mindenki egy diót választ ki az asztal közepén elhelyezett diók közül. Akinak a diója egészséges, az egészséges marad egész évben, akié rossz, az beteg lesz a következő évben. Emellett a karácsonyi dió fejfájástól is oltalmaz; ezt is mézbe mártogatva eszik. Ezután vajjal berántott bablevest esznek. Egypár szem babot letesznek az asztalra, ez az angyaloké. Bableves után mákoscsikót esznek; ezt angyalsíknak, mézescsíknak is nevezik. Ebből is tesznek le egy keveset az angyalok számára.

Évés után kanalukat eldobják az ajtó felé; akinek a kanala nyelével, lábával van fordulva az ajtó felé, az a következő évben kimegy a házból (elszegődik, férjhez megy, meghal).

Az ebéd hulladékát nem dobják el, hanem összegyűjtik, és elteszik; ezt beteg állatok gyógyítására lehet felhasználni. Ha valamilyen állat megbetegszik, akkor parazsat készítenek a katlanba, a parazsat kiviszik az udvarra, a karácsonyi ebéd maradékából szórnak rá, és annak a füstjén hajtják keresztül az állatot.

Az ebéd elfogyasztása után földszik az asztalt. Cserépben kikelt zöld búzát tesznek az asztalra. Ezt a búzát Luca napján meleg vízben áztatják, utána cserépbe teszik, meleg helyen tartják és meleg vízzel öntözik, karácsonyra már szép nagyra megnő. A zöld búzába agyagbáránnyát tesznek. Egyesek maguk készítik a báránnyát, de a piacon is lehet venni; ügyes asszonyok még gyapjúval is bevonják. Az asztal alá kis kőteg szénát, két cső kukoricát tesznek; ez az istálló állatainak az eledele, ahol Jézus született. Oda teszik még az asztal alá a nyújtófát, hogy a gazdaasszony mindig jó tésztát tudjon nyújtani; a mángorlót, azzal majd embernek vagy állatnak beteg testrészét lehet megdörzsölni, meggyógyul tőle. Baltát is tesznek az asztal alá, Szent József ács-szerszámát. Törülközőt, fejkendő, különféle ruhadarabot tesznek az asztalterítő alá; az ilyen ruha megóvja a betegségtől. A törülközővel a fájós torkot lehet meggyógyítani: háromszor kell a fájós torokhoz szorítani, megkönnyebbül és meggyógyul tőle a beteg. Újabban minden parasztház asztalán ott találjuk a karácsonyfát is.

Éjféli misére elmegy az egész család. Legények vagy fiatal lányok meglátják jövődő mátkájukat, ha zsebükben van az az első falat, amit a karácsonybőjtő ebédéből nem nyeltek le, csak megforgattak a szájukban. Éjféli mise után ismét esznek egy keveset annak az emlékére, hogy Szűz Mária is evett a kis Jézus születése után.

Aprószentek napján kisfiúk járnak házról-házra, megvernek mindenkit gyenge eperfa-vesszejükkel. Azt kérdezik: „Hányan voltak az aprószentek?” Addig üthetik az illetőt, amíg azt nem mondja, hogy száznegyvennégyezren. Csak friss, fiatal ággal szabad ilyenkor megverni valakit, mert a száraz ág betegséget hozna.

Vízkereszt ünnepével zárul a népi karácsony. Ilyenkor a frissen szentelt vízzel az udvart, ólakat, istállót, a szobát beszentelik, a családtagok isznak belőle,

a maradékot pedig a szenteltvíztartóba teszik. Ilyenkor bontják le a karácsonyi asztalt is; a karácsonyi búzát learatják felét a jószággal etetik meg, felét a kútba dobják.

Ezekkel a szokásokkal ünnepli meg környékünk népe a karácsonyt a maga körén belül. Szokásaik legnagyobb része

az ország különböző helyein fellelhető szokásokkal mutat rokonságot, de van köztük több eredeti is, és sajátos formái mindenik szokásnak adnak valami érdekes, helyi színezetet. Mindenestül egy eltűnőben lévő szokás- és hiedelem-világ kedves emlékei, a tisztai magyarság népi életének értékes dokumentuma.

Képzőművészet

A Délvidéki Szépmíves Céh szerepe

Egy évvel ezelőtt alakult meg Újvidéken a Szépmíves Céh, amely céljául tűzte ki a Délvidéken élő magyar képzőművészek tömörítését. Itt a Bácskában ez az első művészi összefogás; sem az elmúlt világháború előtt, sem a megszállás alatt hasonló jellegű társaság nem tudott összeverődni. Nagybecskerekben a harmincas évek elején kísérlet történt ugyan az akkori „vajdasági“ magyar művészek közösségbe való szervezésére, de hosszas viták után erről a tervről maguk a művészek kényszerültek lemondani. A megértés szelleme hiányzott már akkor a Várkonyi József által összehívott művészekből; az egyéni érdek fölébe kerekedett a közösségi érdeknek. A hiúság pedig nem engedte lebontani a művészek között álló válaszfalakat.

Amikor tavaly lelkes felhívásokban újra propagálni kezdték a művészi összefogás szükségét a Délvidéken, mi a mult tapasztalatainak birtokában, kétkezzel fogadtuk a tervet, megvalósításában nem bíztunk. Ezt ma már nyugodtan bevallhatjuk. Kételyeinket azonban csakhamar megcáfolták maguk a művészek, akik rövidesen megalakították érdekszövetségüket, a Szépmíves Céhet.

Egy év alatt a Céh valóban komoly eredményeket ért el. Több kiállítást ren-

dezett, művésztelepet létesített Újvidéken és — szinte hihetetlen — e rövid idő alatt komoly fiatal tehetségeket fedezett fel, hogy részben a második nemzedék jelenvalóságát biztosítsa, részben pedig e tehetségek kibontakozását elősegítse. Baranyi Károly, a Céh elnöke, ez a markáns szobrász-egyéniség, aki faji gyökereit európai kulturáltságával tudta erősíteni, valóban önzetlenül és önfeláldozóan szolgálta e kis művészi közösség ügyét. Gyakran kényszerült művészi hitvallását, munkakedvét és egyéni érdekeit alárendelni a Céh tagjai szabaddbá érvényesülésének. Nagyobb áldozatot művésztől senki sem várhat.

Ennek ellenére azonban mégsem sikerült megtartani azt az összhangot, amely kezdetben megvolt, s amelynek segítségével talán sikerült volna egy művészi etikai alapot is teremteni az érdekszövetség meglehetősen ingatag vállalkozása mellé. A művészi létforma ugyanis mindig kettős célú: erkölcsi és anyagi. Igazolást a művész a hozzáértőktől és a közönségtől kaphat. Hogy ez az igazolás sajátos viszonyaink között nem mindig az érték, a magasabb művészi értékelés mérőléccével történt, azt mi, akik a kétféltizedes kisebbségi sorspróbát kiállottuk, megszokhattuk már.

Részletesebben kifejezve: közönségünk művészi téren általában kulturálatlan, vagy legalábbis elmaradott, izlése kialakulatlan, tehát kénytelen a már fémjelzett és gyakran meghaladott művészi kifejezési formát, irányt, vagy iskolát elfogadni és ahhoz ragaszkodni. Kulturálatlanságát, hozzánemértését ez a közönség talán maga is érzi, ezért mintegy védekezésül konzervatív és legfeljebb társadalmi helyzetéből eredő sznobizmusával alkalmazkodik bizonyos mértékig a fejlődéshez. A Szépműves Céh kiállításait látogató közönség tehát inkább a higgadt impresszionizmus, az élénkebb plein air művelői felé fordul, mert ezt egyrészt magához közelebbnek érzi, másrészt mert itt nem kell szégyenkeznie elmaradottsága miatt, hiszen esztétikailag jóváhagyott iskoláról van szó. Ha az utóbbi években itt megrendezett kiállítások eladott képeit nézzük, fenti állításainkat látjuk bizonyítva. Csakhogy a közönségnek ez a tisztán anyagi igazolása korántsem jelenti azt, hogy a korszerűbb, vagy egyénibb utakon járó művész munkája csekélyebb értékű. S ezt elsősorban annak a művésznek kell tudnia és beismernie, aki a közönség kegyével dicsekedhet. Ugyanakkor természetesen művészhez nem illő magatartás az is, amikor a közönség vásárlókedvét a művek csekélyebb értékével magyarázza valaki és ezt a felfogását nem is tiltkolja alkotó művész-társa előtt.

Pedig éppen ez a művészietlen magatartás, ez a fegyelmezetlenség tette lehetetlenné eddig minden összefogásra irányuló tervét a délvidéki képzőművészetnek. S ezt felemlíteni azért tartjuk szükségesnek, mert ugyanezek a tényezők: a féltékenység, a kicsinyesség, a gőg rossz szellemei kaptak teret ismét a délvidéki képzőművészeknek nagy eredményeket felmutató közösségében.

De amikor ezekre a hibákra rámutatunk, értsük meg a művészek helyzetét is. Mert ha a közönségnek a vásárlásokban kifejeződő ítéletét megbízhatatlannak tartjuk, felmerül a kérdés, hogy kitől várjon biztatást, elfogulatlan, tár-

gyilagós bírálatot, megbecsülést, erkölcsi igazolást a művész? A kritikától! A kritikustól, aki egyedül illetékes a művész munkáját helyeslő, vagy rosszaló megjegyzéseivel kísérni, aki azért van, hogy a művész kibontakozását elősegítse egyrészt, és a dilettantizmust háttérbe szorítsa másrészt. A becsületes kritika előfeltétele pedig a képzettség, a tisztánlátás, a bátorság és tárgyilagosság.

Valljuk be, hogy ilyen becsületes kritikában délvidéki magyar művészeknek vajmi kevés része volt. Lapjaink legkisebb gondoljai közé a képzőművészeti élet ápolása tartozott. Annyira mellékes dolognak találta ezt csaknem mindegyik szerkesztőség, hogy akkor sem fordult elég figyelemmel a képzőművészet felé, amikor arról már nem hallgathatott. A kiállításokról a „mindenes” szerepét betöltő kisebbségi magyar ujságíró írt tiszteletreméltó jószándékkal, de legtöbbször kevés hozzáértséssel beszámolt. Mit ért azzal a művész, ha „meghajtották előtte az elismerés zászlaját” és megdicsérték „éles olajképeit, gyönyörű alkotásait, amelyek elbűvölték a szemlélőt”? Mit kapott ezekkel az ujságírói közhelyekkel a délvidéki művész? Tört a szívébe! Rosszabbat, mintha támadták volna. Ráeszmélhetett, hogy itt ugyan azt cselekedheti, amihez éppen kedve van, mert a kutya sem ugatja meg. Felismerhette a valóságot, hogy itt tisztán a maga erejére és tehetségére van utalva, szabad-farkasként kell élnie s úgy fejlődnie, ahogyan lehet. Így szokta meg az elzárkózást, a magányt és a magány átkát: a túlzott önkultuszt. Így vadult el társaitól, mert féltékenyen kellett örködnie a maga hitére, amelyet nem akart megbolygatva érezni a művész-társ befolyásától. Nem tehetett egyebet, menekülnie kellett mindenki elől önmagába.

Ezen a kritikát csaknem teljesen nélkülöző vidéken, ebből a művészi konglomerátumból alakult a Délvidéki Szépműves Céh. S megalakult abból a célból, hogy megteremtse a művészi egységet és érdek-közösséget. Az első időben a művészek az egyedüllét sötét zárkájából ki-

szabadulva boldogan léptek egymás mellé. Decemberi kiállításukon teljes számban vettek részt java munkáikkal, de már ezután lazulni kezdett az egység: a magány mérgei még nem multak el, hatni kezdtek újra. Az azóta megrendezett kiállításokon már néhány művész — talán éppen a jobbak közül valók — nem szerepeltek. Ha pedig ez így megy tovább, úgy lassan szétszéled a Szépmíves Céh, a felbomlás veszélye fenyegeti ezt a kétségtelenül nemes szándékkal létrehozott együttest és visszasüllyed képzőművészeti életünk abba az istentelen állapotba, ahonnan kiemelkedett.

Segíteni kell az ismét válságba jutott délvidéki képzőművészeti életet. Segíteni kell elsősorban a művészeknek lelki ismeretük megvizsgálásával, segíteni kell az írók és újságírók kicsiny társadalmának, akik a magyar kultúra tüzeit vannak hivatva élesztetni, segíteni kell a Közművelődési Szövetségnek, amelynek az a szerepe, hogy a Délvidék szellemi életét erkölcsileg és anyagilag a legmesszebbmenően támogassa és segítenie kell magának a Szépmíves Céhnek is.

A művészeknek be kell látniuk, hogy a fejlődés borzalmas nehézségeivel küzdve, majdnem mindegyikük azonos körülmények között élt. Alig volt egynek is lehetséges külföldi utazásokat tenni, kiállításokat látni, művészi folyóiratokat olvasni: mindenki a maga erejére volt utalva. A boldogulás útja most sem könnyű, s különösen nem egyedül. A Szépmíves Céhnek egy-egy budapesti, kolozsvári, vagy kassai kiállítása mégis nagyobb figyelmet kelt, mint egy művésznak szereplése akár önállóan, akár valamely fővárosi látlat kollekciójában. Ezért érdekük ennek a művészi közösgének fenntartása, bár emellett utalhatnánk sok erkölcsi tényezőre is, amelyek az összefogást sürgetik és nem utolsósorban a kisebbségi sorsban eltöltött évek erős kapcsolataira.

Nekünk, délvidéki magyar íróknak nem lehet csupán az a feladatunk, hogy szépirodalmi munkásságot fejtsünk ki. Mi nem lehetünk az elefántcsonttorony

énekesei! Nekünk a teljes életet kell kifejeznünk, azt az életet, amelynek kifejezésére társaink, a képzőművészek is törekcsenek. Az ő munkájukat figyelmen kívül hagyni, vagy baráti jóindulattal, de tájékozatlanul méltatni nem lehet. Tanulnunk kell, barátaink: több ismerettel és kevesebb nyegleséggel belépni a képzőművészek csarnokába. Bármilyen nehéz is nekünk — kissé már megöregedve — ismereteket pótolni, amelyek megszerzésétől elütött az idegenben kényszerűséggel vállalt sokféle szerep.

A Közművelődési Szövetség tegye lehetővé, hogy a művészek elvethessék ötpengős gondjaikat, találkozhassanak néha, ismerjék meg egymást, melegedjenek össze végre. Tegye lehetővé, hogy minden évben egy-egy művész valamely művésztelepet látogathasson, végül teremtsen művésztelepet — ne csak atelier-t — a Pálcsi tó mellett, vagy Gomboson, a Dunánál, ahol még él egy sajátos magyar nép: sziget és még nem pusztult ki szép népviselete. Ott nyaraljanak és dolgozzanak a művészek.

A Céhnek pedig? Elsősorban egy közösségi szellemet kell kialakítania. Ez a szándéka azonban ne merüljön ki csupán kiállítások rendezésében. Tehát ne kizárólag a közös érdek fűzze össze a művészeket. Ne csak Délvidéken élő művészek legyenek, hanem délvidéki művészet is. Ez nem kevesebb, minthogy legalább témában legyen egy azonos arca a művészek munkásságának. Állítom, hogy Bácskának vannak sajátos színei, a bácskai embernek sajátos életformája, a népnek viselete; olyan, amilyent sehol sem találunk. Városaink, falvaink, a földrajzi helyzet és a nemzetiiségi hatások alól nem vonhatták ki magukat; utcái, terei másképpen épültek, mint az ország bármely részén. A bácskai, vagy mondjuk így, a délvidéki jelleg mindenütt és mindenben felfedezhető. S délvidéki képzőművészet csak akkor lesz, ha ezeket a sajátosságokat tudja átlénygeíteni, ha a művészet szaturálódik Bácska levegőjével.

Ez lesz az az erkölcsi alap, amelyen

szilárdan áll majd a Szépmíves Céh épülete, s amelyen már a közönség is biztosan vetheti meg a lábát, mert legalább témában kapja azt, amihez köze van. A vajdasági szerb festőket ennél sokkal kevesebb tartotta össze: ők templom-festők voltak. A bizánci stílus csak egy iskola volt s ha róla szó esik és a régi Vajdaságról, mégis egyszerre jut eszünkbe Daniel, Krsztics és Radonics neve.

A magyaroknak már kevesebb mondanivalójuk volt erről a vidékről. Eisenhut is, Than Mór is inkább a történelem felé fordult, bár utóbbinak a magyar elnyomatás idejében éppen a nemzet multjának magasztos jeleneteit megörökítő képeivel volt nagy sikere. Tehát ő sem tartozott az elvonatkoztató művészek közé. Pechán már inkább túlalt izgalmas témát a bácskai rónaságon, Ju-

hász Árpád pedig soha sem tudott elszakadni ettől a tájtól. Bizonyos, hogy néhány ma élő kiváló festőnk legjobb munkái szintén ennek a vidéknek művészi visszatükröződését jelentik. Csakhogy ez a délvidéki hivatástudat nem erősödött eléggé és nem lett általánossá.

Amit a délvidéki művészetről elmondottunk, azt ne hallja senki oktatásnak, hanem a kötelességek felismerésének. Ezek a kötelességek pedig éppúgy tartoznak az irodalom, mint a képzőművészet munkásaira. Nemcsak az egyetemes magyar irodalmat és művészetet gazdagítjuk vidékünk sajátos színeivel, de a magunk számára is feltárjuk egy kicsiny világ, szűkebb hazánk kincseinek gazdag bányáját.

Herceg János

Téli látogatás Balázs G. Árpád műtermében

Két évtizede ismerem Balázs G. Árpádot, a délvidéki magyarság egyik legjobb nevű festőjét s két évtized alatt sokszor jártam nála kicsiny otthonában, Palicsfürdön, ahova minden bolyongásai közben is vissza-visszatért. Mert nem volt könnyű sor az idegen uralom alatt magyar festőművésznek lenni a Délvidéken, hiszen festőművésznek, íróembernek lenni ezen a tájon még akkor sem könnyű, ha többségi sorsban él az ember s nem kisebbségiben. Balázs G. Árpád is csak úgy tudta saját magát és családját fenntartani, hogy nemcsak festőművész, hanem bizonyos fokig életművész is volt; életét, önmaga és családja fenntartását épp úgy művészi ihlettel és sok-sok fantáziával kellett megálmodnia és megselekednie, akár csak művészetét. Ez pedig csak úgy volt lehetséges, hogy időnként fel-felkerekedett a palicsi otthonból, ahol legszebb alkotásait végezte, felkerekedett s bejárta a szerb megszállás alatt álló Délvidéket, kiállított, embereket látogatott, napilapoknak dolgozott (volt idő, amikor hosszabb ideig Belgrádban is élt, mint a legnagyobb szerb

napilapok grafikus), időnként külföldre is eiment; de soha nem is gondolt arra, hogy elszakadjon a tájtól, amely szűkebb hazája és életre szóló ihletője volt. A két évtized alatt a kompozíciók és portrék egész seregét festette s Bácska tájai, dolgozó magyar népe ott él festményein, rajzaán, linoleummetszetein, amelyeket minden jobb bácskai házban, magyaroknál, németeknél, szerbeknél egyaránt meg lehet találni. S Balázs mindig "hűséges" volt a magyar néphez, a magyar paraszthoz és a magyar munkás verejtékes, sokszor bizony halálszági munkáját festette meg eiszorban, azt a nehéz, súlyos gyötrődést, amely a bácskai és bánági magyar nép testében és lelkében élt s amely gyötrődést, a kenyérkeresés és életfenntartás harcát Balázs G. Árpád is közelről látta és maga is megharcolta.

Ezekre gondolok, mikor a palicsi fenypessétányon végigballagok s bekapogtatok a magyaros motívumú kis léccapun. Benn megnyílik az ajtó és kicsit fáradtan, kicsit meghajlottan jön eléem a mester, Balázs G. Árpád.

Nem csoda, hogy fáradt és meghaj-

lott; az utóbbi hetekben súlyos kórral kellett megküzdenie; vakbélroham támadta meg s valósággal csoda, hogy a halál el nem ragadta. Száz közül egy esetben történik csak meg, de nála megtörtént; a gennyesedés betekosodott s így megvárhatta, hogy később megoperálják. (Az operáció azóta a szabadkai kórházban sikeresen meg is történt.)

A bácskaiak közül bizonyítással kevesen tudják még, hogy Balázs G. Árpád, legalábbis ideiglenesen megváltik Palicstól, kis házatól és műtermétől; Nagyváradra kapott tanári kinevezést. A kenyérgondok kényszerítették rá, hogy állást vállaljon s közelebb nem kerülhetett, bár meg van a remény, hogy idővel mégis csak visszakérül. Mihelyt mostani betegségéből felépül, elutazik Váradra és elfoglalja állását. Mi hiszünk, hogy ott is bácskai festő maradt; nem is lehet más, hiszen nemcsak ház és család, hanem egy élet alkotó munkássága köti a bácskai tájhoz.

Érdeklődéssel nézünk szét a mester műtermében. Balázs G. Árpád élete folyamán mindig új és fordulatot tudott lenni, az örök fiatalság alkotó kedvével mindig új utakat és megnyilatkozási formákat keresett s most is ezt cselekszi. Legutóbbi budapesti kiállítása még a monotípia jegyében állott (volt idő, amikor az olaj szerelmese volt, aztán a linoleummetszeteké, majd a monotípia korszaka jött), most pedig a pasztellre tér át s csaknem kizárólag portrét fest. De szinte csodálatos technikával kezeli ezt az anyagot; akármelyik újabb portróját is nézzük, valósággal olajfestmény-szerűen hatnak a képei. Az eddig forrongó és nyugtalan Balázs ezekben a portrékban egyszerre szinte klasszikus nyugalomig emelkedik s bár minden portrén ott érezni az eredeti Balázs-egénységet, valami különös érettség, tetőzés jellemzi minden portróját; színek és formák egy teljes élet bölcsességét és mélységesen érett művészi szemléletét lehellik magukból. De ugyanilyen klasszikus nyugalmat és szépséget árasztanak azok a képei is, amelyek őszi kert-

jét, virágjait ábrázolják; a nagybeteg festő mozdulni is alig tudott, kiült a háza elé és az idei csodálatosan szép őszi színtobzódását festette meg. Portrék és csendéletek sorakoznak egymás mellett s közöttük egyetlen akt; ez Balázs G. Árpád idei őszi termése. Szinte egy újabb kiállításra való anyagot festett Balázs s mindezt pasztellben és egészen egyéni jelfogásban. A pasztell lágyága sokszor szinte eltűnik s egészen az olajfestmény hatásának közelébe kerül; minden egyes képen látszik, hogy az idei őszi az érett festőművésznek mélységesen nagy és sorsdöntő sugallatokat adott; ezekből a sugallatokból születtek meg a festmények, Balázs G. Árpád legújabb alkotásai.

Balázs mostani képei közül az „Édesanyám“ c. festményt mutatjuk be címlapunkon a Kalangya olvasóinak. Reméljük azonban, hogy Balázs G. Árpád az idei őszi nagyszerű termését hamarosan eredetiben is bemutatja nemcsak a Délvidék, hanem a magyar székesfőváros közönségének is. És reméljük, hogy új élethivatásában, ott a messzi Nagyváradon is bácskai festő marad, amint-hogy Balázs G. Árpád immáron nem is lehet más. Mélységesen bácskai és mélységesen magyar.

Csuka Zoltán.

ÉLET ÉS KERESZT

Az élet örök rendje ez:
a magból termő élet lesz,
az alkonyatból éjszaka
s a csillagból letűnt csoda.

A csókjainkból új vetés,
az álmainkból szenvedés
s a napjaink, az éveink
elfolynak, mint a könnyeink.

És újak jönnek: új szívek,
új csókok, álmok és hitek,
az élet gyökeret ereszt
s emléket őriz a kereszt.

Mérei Sándor.

Könyvek

Sz. Szigethy Vilmos:

ŐSZI SZANTÁS

Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó r. t.
kiadása, 1942.

Ebben a kötetben közreadott, mintegy huszonhat tárcának, egy-két futó vonással meszerűen megrajzolt elbeszélésnek anyagát, szerző a régi békevilágból, nagyobb részét, mégpedig »A régi ugarról« cím alatt összegyűjtöttek, azokból a boldog, napsüteses időkbeli meriteite, amelyekben, — az akáclatu becskeréki ég alatt — gondtalan gyermekéveit és fiatal legénykorát élte. Ennélfogva természetes, hogy írásainak legtöbbször, torontáli vonatkozású. Itt járta iskoláit és itt kezdte meg pályafutását is. Mint alig husz éves ifjú, riportere és hamarosan szerkesztője lett, a Nagybecskereken megjelenő, nagymultu, Torontál című politikai napilapnak. Itt szerezte legmélyebb benyomásait, amelyek lelkét, gondolkodását és érzéseit kiformálták, cizellálták. Itt karcolódtak bele még érzékeny lelkébe, az ártatlan gyermekkor élményei, az önállóság, függetlenség büszke, az első kereset felemelő és boldogító érzése, itt izzott az első szerelem forróságában és izlette annak édességét és ürömeségeit. Fiatal, költői lelkületére, erős hatással volt a sokféle nemzetiséggel tarkított Torontál sajátos izú társadalmi élete, amelyet mint lapszerkesztő, hivatalánál fogva is, minden megnyilvánulásában éber figyelemmel kísért. Írásainak, amelyekben olvasóit el tudja kápráztatni éles megfigyelőképességével, felfedve a lelkek legtitkosabb rejtőfészeit, éppen a nemzetiségek életének és alakjainak hű megrajzolásával, ad megkülönböztetett ízt és zamatot. Amint eddigi kötetének nagy része, az Őszi Szántás is, a régi Torontálnak és viszonyainak kitűnő ismeretéről, földjének és népének nagy szeretetéről és a szerzőnek azzal való egybeforrottságról tanúskodik. Hiába szakadt el tőlünk más világba, Szegedébe, ahol mint városi főlevéltáros és lapszerkesztő, több évtizedes munkásságával, elszakíthatatlan gyökeret eresztett, az első mély benyomások révén, a szívében mégis torontáli maradt. Bizonyosságai ennek könyvei is, — »A Vármevőház Kapujából«, a »Fakeresztek« és most az Őszi Szántás, amelyekből a polyglott Torontálnak keresetlen, zamatos és becsületesen őszinte levegője árad. Az Őszi Szántás olvasása nyomán, visszazuhanunk egy visszahozhatatlanul elmúlt, drága korba, amelyet Szigethy fényes tollával, élénk színeivel, mély érzésű meglátásaival, jóízű és könnyed humorával, olyan közel tud hozni lelkünkhez, hogy mondanivalóink hangulata szerint, el-el sirjunk magunkat, vagy hangosan felnevetünk. A Becs

kereken keresztül kigyózó Begát, néhány sorban, annyi gyengédséggel, annyi szeretettel és olyan hangulatosan írja le, hogy az arra sohasem járt olvasó is, maga elé tudja képzelni, mindavval, ami két partján volt, vagy történt. Elbeszélésének alakjait, olyan mesterien jellemzi, úgy írja le, hogy azok szinte megelevenednek előttünk és mi délvidekiek ráismerünk bennük, szűkebb hazánk tipikus alakjaira. Ebben a könyvben nem találunk bölcsekedést, ez Szigethynek sohasem is volt kenyere. De megtaláljuk benne, egy mélyen érző szívvel, pazar humorral és kivételes írói készséggel megáldott embernek, gyönyörködtető leírásait, amelyekben a mindennapi élet egyszerű megnyilvánulásait, érdekes, különös és furcsa figuráit tárja elénk. Nem foglalkozik az emberek nagy bűnével, csak apró hibákkal, gonoszkodásaikkal. Gyönyörködtet, vidámit és szórakoztat. Halásak vagyunk Szigethy Vilmosnak, hogy időnket, melyet könyvének olvasásával töltöttünk, megédesítette. Reméljük, hogy a lelke mélyén még elraktározva maradt sok-sok szép emlékének megírására és kiadására nem kell sokáig várnunk. Fazekas Andor

Márai Sándor:

A GYERTYÁK CSONKIG ÉGNEK.

— Regény. Révai-kiadás, 1942. —

Két öreg ember ül szemben egymással, éjszaka, ámbolygó gyertyaláng fényénél, hogy megfektetések között mulatják titkaikat. Annál, hogy az egyik kérdez és a másik hallgat, alig történik több a könyvben. De éppen ez: a dráma lassu áradása, a szenvedély fegyelmezettése, ami Márainak ebben a regényében is helyettesíti a cselekményt — teszi végig izgalmasná és érdekessé ezt a könyvet is.

Ezt a világot, amelyet Márai rajzol, csak az ő történeteiből ismerjük. Mesterséges világ ez, nem másolata az életnek: egy férfi gyermekkori emlékeiből és egy világpolgár intellektusából alakult. Képei és alakjai a művészetből és az irodalomból valók. S Márai éppen azért nagy író, mert a maga világát tökéletessé és hitelessé tudta kialakítani.

Igen. Ilyen lehet a dajka, gondoljuk elgedetten. Fogatlan, erélyes, bizalmas és vén. Ilyen lehet a tábornok is: ceremónia-kedvelő, előkelően zárkózott, de gyermeteg és csalódott. Ilyen lehet, mondjuk, mert nem tehetünk egyebet. Márai alakjaát nincs módunkban ellenőrizni, mert a valóságban nem ismerünk ilyen alakokat. De lehetnek ilyenek, tesszük hozzá, biztosítva az író fölényét és elfogadva külön törvényeit.

Mi az a varázslat, amellyel végig fogva tartja Márai az olvasót? Kétségtelenül az, hogy tökéletesen kezeli hangzerét és nem árulja el titkait. Nem szolgáltatja ki magát. Csak utánozni lehet kontár-módra, de ugyanő rájött valamire, megtanult valamit, amit

azt csinálni, sója, senkinek. De nemcsak Márainak, minden nagy írónak ez a titka.

Tökéletes elbeszélő. Minden szava, minden mondata összefügg, egymástól fog tüzet. Nem épít és nem jellemmez, nem komponál és nem ábrázol. Elbeszél. S a jó elbeszélőnek nincsen más dolga, mint ügyelni arra, hogy következetes maradjon. Nála minden egy kiejtett szó, egy megrajzolt mozdulat folyamánya. Így záródnak történetei mégis kerek egészzé, s így költözik alakjaiba élet.

Röviden összefoglalni új regényének tartalmát, lehetetlen. De Márainál nem is ez a lényeg, nem a cselekmény a fontos s nem a történet magja, hanem maga az elbeszélés, amely ebben az esetben egészen közvetlen — monológ. Az előadásnak legegyszerűbb és mégis legészintébb, a legtöbb művészetet igénylő módját választotta Márai ebben a könyvében. Ujat mondani a Vendégláték Bolzanóban című regénye óta ebben a könyvében sem tud Márai. Csak témában különbözik attól, de nála a téma másodrendű dolog.

Érdekes, szokatlan jelenség a magyar irodalomban. Szeretik Prousthoz hasonlítani, pedig Krudy Gyulától kétségtelenül többet tanult. Csak hogy míg Krudy felszabadult művészetében a magyar élet és a magyar táj víziói élnek, addig Márai a világirodalom eszenciáit hordja magában. Nem Balzac, nem Dickens, nem Proust és nem Giraudoux hatott rá külön-külön, hanem tökéletes összhangjával az egész modern nyugati irodalmi élet. Van író, akit az indulat, a mondanivaló kényszere szólít írásra, van, akit az élet visszatükröztesének vágya, Márait ennél sokkal több: maga az elbeszélés szükséglete.

Nála bizonyára létfeltétel az írás: kenyér és levegő, igazalom és megnyugvás. Az egyetlen kiélelési forma. S ezt a szenvedélyét oly hűen és oly nagy odaadással szolgálja, mint fanatikus hívő a vallását. Az élethez, amelyen szenvedélyét az íráshoz gyűjti, Ennélfölösleges mozdulata. Minden erejét és minden szenvedélyét az íráshoz gyűjti Ennélfölösleg természetesen, hogy — mint már mondtuk — írásainak sincsen köze a reális élethez.

Az Idegen emberekben és az Egy polgár valómásaiban Márai prózája még nem volt annyira szublimált, annyira elvonatkoztatott. Levegője akkor még sűrűbb volt, anyaga keményebb, nyelve zamatosabb. S, ha érezhető is, volt nála a valósághoz való alkalmazkodás kénje, enyhítette azt egy mélyebb, átélő líra, s a nosztalgia egy-egy emlék után. Ma Márai írája éppen szublimáltsága folytán, csaknem általános jellegű, egy kor érzelmessége szóval meg benne disztingváltnak, nosztalgiaja pedig ugyancsak a kor nosztalgiaja a múltért, amely elmerült.

Nagy művész! Stílusa olyan kiforrott, olyan felszabadult, olyan biztos, — igényességében is — amilyen Krudy óta nem volt magyar írónak. A kérdés csupán, melyik az időtállóbb író: az, aki az életben áll, vagy az, aki mint Márai, föltötte áll és csak hangjával tö-

rődik? Enre a kérdésre már a jövő fog megfelelni.

Herceg János

Szűcs Sándor:

A régi Sárrét világa. (Bolyai könyv. Túrul)

Leginkább Győrffy István: Nagykunsági krónikájához hasonlíthatjuk ezt a könyvet; mindkettőben egy megváltozott táj letűnt régeit elevevénedik fel. Győrffy könyvében a Nagykunság, Szűcs Sándoréban pedig a régi Sárrét, ami úgy elveszett, mintha a víz nyelte volna el, pedig a víz száradt ki belőle.

A régi lápos, vadvides Sárrétről szól Szűcs Sándor könyve. Megjelenik előtűnik a Sárrét régi képe: a mocsarak, náderdők, a zsombokok, a száraz laponyagok, majd a benne élő emberek: a szillai pásztorok, nétes emberek, pákászok, javasok, táltosok. De még a pásztorok sem mind egyformák; más-más karakter a gulyás, a kondás, a juhász. A juhászok közt is különös tudománya volt a »farkasküldőknek«; öng embereik száján máig is élő híre van egy pár híres gulyásnak. Hozzá tartoztak a régi Sárrét életéhez a nád- betyárok és ellenségeik, a csendbíztorok, pandurok, zsandárok is. A nép képelete ma már egyforma szeretettel foglalkozik a hajdani üldözőkkel és üldözöttakkal!

A legigazibban réti emberek a pákászok voltak, nekik a rét volt mindenük, de mindent össze is szedtek, amit a rét adott nekik: halat, vadat, madarat, madártöltést, fekete nádályt, csak talán a nád- és gyékényszedsést hagyták más szegény embereknek. És a foglalkozásukat milyen sokféle fortélyal úzták! Közülük kerültek ki a leghíresebb viziluvárosok is; volt közöttük olyan ember, aki a Sárrét összekeveredett vizében a Tisza, Körös és Berettyó vizét is meg tudta különböztetni. Híres táltosok és javasok is éltek ezen a vidéken, akiknek nagy tudományáról még ma is sokat tudnak beszélni az öregek. De ma már mindezeknek csak a híre maradt.

És mégis elevenen él előttünk mindez, ha Szűcs Sándor könyvét olvassuk. Olyan mintha a régi Sárrét küldené felénk szavát ezen a könyvön keresztül. De így is van valahogy: a régi időkre emlékező öregek beszélgetéseit véljük hallani. A könyv nyelve szinte személytelen, maga az író csak tolmács: összegyűjtötte és továbbítja felénk, amit neki a táj és a táj öreg emberei elmondtak. Stílusa régi öregek zamatos nyelvéből ötvöződött, ami a könyvet páratlanul élvezetes olvasmánnyá teszi. Villanásszerű rövid mondatai és félmondatai mögött ott érezzük az élőbeszéd megalapozott gesztusait, a magyar észjárás sallatos csapongásait.

A szorgalmas és alapos néprajzi gyűjtőmunka és levéltári kutatás mellett elsőso:ban a könyv pompás stílusáért lehetünk hálásak az írónak.

Banó István

G Á L

Szabadka, Kossuth u. 9 és Rudics-u 2

*cipői és bilgeri
csizmái közismertek*

Hoffman

női és férfi kalapok és
egyenruházati cikkek

Festés, formázás, tisztítás. Szabadka, Deák-u. 5.

H A E L E G Á N S

CIPŐT

akar viselni, keresse fel

HORVÁTH DEZSŐ

kijelölt cipőkereskedő és modern úri és női cipészt.
Szabadka, Eötvös utca 2.

MEGJELENT A

MAGYAROK VILÁGNAPTÁRA

1943 évi kötete

Szerkeszti: Csuka Zoltán

A naptár az öt világrész magyarságának életét mutatja be pompás felvételekben, tömör kísérszöveggel. Nagyszerű képekben számol be a külföldi magyarok hazatelepítéséről és a hazatelepítés eddigi eredményeiről. Minden magyar ember lakásában, munkahelyén ott legyen és figyelmeztessen az örök magyar összetartozásra.

Az elmúlt évek kötetei hetek alatt elfogytak. Rendelje meg minél előbb!

Ára: 3.60 pengő

Megrendelhető a *Láthatár* kiadóhivatalában, Budapest, VII., Baross tér 15

**Délvidék legnagyobb
és legolvasottabb
napilapja a**

DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG

gyors, pontos és megbízható.

Előállítja a Keresztény Sajtószövetkezet nyomdája.

Izléses és szép nyomtatványokat a

Keresztény Sajtószövetkezet nyomdájában rendeljen.

